

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

Indologie

Bakalářská práce

Tereza Pössnerová

Hlavní města v dějinách Bengálska

Capital Cities in the History of Bengal

Praha 2017

Vedoucí práce: Mgr. Martin Hříbek, Ph.D.

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Martinovi Hříbkovi, Ph.D., za trpělivost a odborné a metodické vedení při vzniku této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 17. srpna 2017

.....
Tereza Pössnerová

Abstrakt:

V dějinách Bengálska nalezneme mnoho měst, která sloužila v různých historických obdobích jako mocenská centra celého regionu. Práce si klade za cíl zmapovat tato hlavní města na území Bengálska od nejstarší doby po současnost – dle historických pramenů a archeologických pozůstatků zpracovaných v dostupné sekundární literatuře. V první části popisuje historické události, které přímo souvisí s přesunem jednotlivých hlavních měst. V další kapitole je shrnuta historie několika známějších bengálských hlavních měst. V poslední části jsou porovnávány a rozebírány jak důvody přesunů hlavních měst, tak i důvody, proč byla právě tato města vybrána, aby se stala novým centrem země.

Abstract:

Throughout the history of Bengal we find many cities, that filled the role of authority center for the whole region in different historical periods. This thesis aims to map those capital cities in the territory of Bengal from oldest times up till present according to historical sources and archeological relics analyzed in available secondary literature. The first part of the thesis describes historical events, which are directly related to relocation of capital cities. The second part summarizes the history of most important capital cities of Bengal. The last part compares and analyses the reasons for relocation, as well as reasons why particular cities were chosen to become a new center of the country.

Klíčová slova:

Hlavní město, historie Bengálska, Gaur-Lakhnautí, Debkot, Pándua-Fírúzábád, Tándá, Sonárgáon, Satgáon, Rádžmahal, Muršidábád, Dháka, Kalkata

Keywords:

Capital City, History of Bengal, Gaur-Lakhnauti, Devikot, Pandua-Firuzabad, Tanda, Sonargaon, Satgaon, Rajmahal, Murshidabad, Dhaka, Calcutta

Poznámka o přepisech:

Přepis cizích jmen a názvů se řídí zavedenými pravidly transkripce pro každý daný jazyk. Například město Debkot, které je přepsáno podle pravidel pro bengálský jazyk, by bylo ze sanskrtu přepsáno jako Dévíkóta, neboť „e“ a „o“, která jsou v sanskrtském přepisu vždy dlouhá, jsou naopak v bengálském přepise krátká. Vedle toho sanskrt rozlišuje hlásky „v“ a „b“, které v bengálském písmu i výslovnosti splývají v „b“. Koncové „a“ bude u všech feminin psáno vždy krátce. Dále podoba přepisu muslimských jmen vypadá odlišně podle písma originálu, z něhož je přepis pořízen. Například jméno Chán by v populárním přepisu z bengálského písma bylo Khán. Bylo tedy důležité stanovit přesný přepis u každého jména a názvu podle jeho původu. Výjimku v přepisech představují slova již zaběhlá v konkrétním tvaru. Například Hajdarábád je již v Pravidlech českého pravopisu v tomto tvaru, a proto budu v textu používat tento tvar namísto odbornějšího přepisu Haidarábád. U všech jazyků je použit populární přepis pro lepší plynulost textu. Názvy míst a budov nejsou většinou překládány s výjimkou anglických názvů budov, kde je uveden nejprve český překlad a následně je uveden anglický název, například Vilémova pevnost (Fort William). Anglojazyčné názvy ulic byly ponechány v původním znění.

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	HISTORICKÝ KONTEXT PŘESUNŮ HLAVNÍCH MĚST V PRŮBĚHU DĚJIN BENGÁLSKA	10
2.1	PŘED PŘÍCHODEM MUSLIMŮ.....	10
2.1.1	<i>Bengálské království před dobou krále Šašánky a za jeho vlády</i>	<i>10</i>
2.1.2	<i>Dynastie Pálů (750-1161)</i>	<i>11</i>
2.1.3	<i>Dynastie Senu (1095-1205)</i>	<i>12</i>
2.2	VLÁDA MUSLIMSKÝCH VLÁDCŮ – DILLÍSKÝ SULTANÁT.....	14
2.2.1	<i>Počátky muslimské vlády a Bachtijár Chaldží (1204).....</i>	<i>14</i>
2.2.2	<i>Přesun hlavního města z Debkotu do Gauru-Lakhnautí Ghijásuddínem Ivazem Chaldžím (1213).....</i>	<i>15</i>
2.2.3	<i>Přesun hlavního města z Gauru-Lakhnautí do Pánduy-Firúzábádu Šamsuddínem Firúzem Šáhem (1301)</i>	<i>16</i>
2.2.4	<i>Rozdělení země na tři provincie a přesun hlavního města z Pánduy- Firúzábádu do Gauru-Lakhnautí Ghijásuddínem Tughlakem (1324).....</i>	<i>17</i>
2.2.5	<i>Přesun hlavního města z Gauru-Lakhnautí do Pánduy-Firúzábádu Šamsuddínem Iljášem Šáhem (1342).....</i>	<i>18</i>
2.2.6	<i>Přesun hlavního města z Pánduy-Firúzábádu do Gauru-Lakhnautí Džaláluddínem Muhammadem Šáhem (1418).....</i>	<i>18</i>
2.3	VLÁDA MUSLIMSKÝCH VLÁDCŮ – MUGHALOVÉ.....	20
2.3.1	<i>Přesun hlavního města z Gauru-Lakhnautí do Tándy Sulajmánem Karráním (1565).....</i>	<i>20</i>
2.3.2	<i>Přesun hlavního města z Tándy do Gauru-Lakhnautí a zase zpět Munímem Chánem (1575)</i>	<i>23</i>
2.3.3	<i>Přesun hlavního města z Tándy do Rádžmahalu Mánem Sinhem (1595)</i>	<i>24</i>
2.3.4	<i>Přesun hlavního města z Rádžmahalu (Akbaragaru) do Dháky (Džahangírnagaru) Islámem Chánem (1610)</i>	<i>25</i>
2.3.5	<i>Přesun hlavního města z Dháky do Rádžmahalu Muhammadem Šudžou (1639)</i>	<i>26</i>
2.3.6	<i>Přesun hlavního města z Rádžmahalu do Dháky Mírem Džumlou (1660).....</i>	<i>27</i>

2.3.7	<i>Přesun hlavního města z Dháky do Muršidábádu Muršidem Kulím Chánem (1704)</i>	28
2.4	BRITSKÁ VLÁDA	30
2.4.1	<i>Přesun hlavního města z Muršidábádu do Kalkaty anglickou Východoindickou společností (1790)</i>	30
2.4.2	<i>Provincializace Kalkaty a opětovný vzestup Dháky (1905 a 1947)</i>	32
3	JEDNOTLIVÁ HLAVNÍ MĚSTA OD DOB MUSLIMSKÝCH VLÁDCŮ	33
3.1	GAUR-LAKHNAUTÍ	33
3.2	DEBKOT	34
3.3	PÁNDUA-FÍRÚZÁBÁD	35
3.4	TÁNDA	36
3.5	SONÁRGÁON	36
3.6	SATGÁON	38
3.7	RÁDŽMAHAL	39
3.8	MURŠIDÁBÁD	40
3.9	DHÁKA	41
3.10	KALKATA	43
4	KOMPARACE JEDNOTLIVÝCH HISTORICKÝCH HLAVNÍCH MĚST BENGÁLSKA	46
4.1	OD ČEHO SE ODVÍJÍ LOGIKA UMÍSTĚNÍ HLAVNÍHO MĚSTA?	47
4.2	ROZBOR A KATEGORIZACE JEDNOTLIVÝCH PŘESUNŮ HLAVNÍCH MĚST BENGÁLSKA	49
5	ZÁVĚR	52
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
7	PŘÍLOHA 1: ČASOVÁ OSA PŘESUNŮ HLAVNÍCH MĚST OD 13. STOLETÍ	57
8	PŘÍLOHA 2: MAPA BENGÁLSKA S HLAVNÍMI MĚSTY	58

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá hlavními městy a důvody k přesunům hlavního města na území Bengálska v průběhu historie. Hlavní města jsou speciálním typem měst vedle měst metropolitních, globálních, informačních apod. Zároveň však často tyto hranice překračují, neboť hlavní město může být zároveň i město metropolitní. Také proto je tento typ měst na rozdíl od jiných typů velmi heterogenní. Jejich hlavním definujícím prvkem jsou společné funkce – jsou sídlem vlády a reprezentují svou zemi i lid v ní. Ani tato definice však nemusí být vždy platná. Například hlavním městem Holandska je Amsterdam, ale vládní aparát sídlí v Haagu. Statut hlavního města vždy významně ovlivňuje rozvoj daného města, a to v oblasti ekonomiky, kultury, architektury i populace. Tím, že hlavní město ve většině případech bývá sídlem důležitých vládních i nevládních institucí, je přesun hlavního města (myšleno statutu, ne města samotného) zpravidla finančně i organizačně náročný. I přesto k přesunu hlavního města z různých důvodů dochází.¹ V průběhu bengálské historie se takovéto přesuny děly poměrně často. Tato práce si klade za cíl zmapovat tyto přesuny a nalézt důvody, které k tomu vedly.

První kapitola této práce se soustředí na jednotlivé krátké úseky dějin Bengálska, které ovlivnily opuštění starého hlavního města a přesun do města nového. Především o raných dobách bengálských dějin je toho obecně známo méně než o obdobích novějších, a proto i přehled v této práci nedosahuje stejné míry podrobnosti u všech případů přesunů hlavních měst. Tato kapitola je důležitá pro pochopení příčin jednotlivých přesunů hlavních měst, kterým se věnuji dále.

V druhé části jsou popsána vybraná města, jež se během bengálských dějin stala městy hlavními, a kterými se dále zabývám v třetí kapitole. Jsou zde řazena chronologicky podle toho, kdy poprvé na scéně dějin získala status hlavního města. O některých městech se nedochovalo dostatečné množství informací, ale kde je to možné, popis města osvětluje vznik či rannou historii, vývoj i případný zánik daného města. Upozorňuje na vliv, který mohl mít statut mocenského centra na rozvoj architektury, obchodu i velikost populace.

V poslední části se již práce zabývá zkoumáním a rozebíráním důvodů vedoucím ke změně hlavního města. Existuje mnoho studií konkrétních přesunů jednotlivých měst, ale teoretických prací, které se zabývají hlavními městy obecně, případně přímo důvody

¹ CAMPBELL, Scott. Cold War Metropolis: The Fall and Rebirth of Berlin as a World City. In: *umich.edu* [online]. [cit. 2017-08-17].

k jejich přesunům, je nemnoho. Ve své práci jsem se tedy inspirovala myšlenkami Scotta Campbella, jenž se obecnou teorií o hlavních městech zabýval ve své disertační práci. Okrajově jsem se inspirovala rovněž politologickou bakalářskou prací Erika Illmanna z FSV. Tato práce se nejprve zaměřuje na otázku výběru nového hlavního města, kde jsou zkoumány důvody, proč bylo právě dané město vybráno, aby se stalo novým hlavním městem. Druhá část rozebírá příčiny, proč k samotným přesunům došlo, a snaží se najít jejich společné jmenovatele.

2 Historický kontext přesunů hlavních měst v průběhu dějin Bengálska

2.1 Před příchodem muslimů

2.1.1 Bengálské království před dobou krále Šašánky a za jeho vlády

Z dob starověku máme o situaci na území Bengálska jen velmi kusé informace, dochované ve starých náboženských a epických textech, darovacích nápisech či na mincích. Dají se z nich vyčíst jména a zřídka i krátké popisy několika měst, králů a království. Mezi nimi jsou i názvy několika hlavních měst, jako například město Pundranagara nebo Panitabhúmi (hlavní město země Vadžrabhúmi – území s diamantovými doly).² Dále víme, že se Bengálsko na nějakou dobu stalo součástí maurjovské říše rozkládající se ve 4. – 3. stol. př. n. l. téměř po celém území Indie.³ V 2. stol. př. n. l. pak patřilo k šungovské říši, ovládající území střední a východní Indie. V obdobích mezi tím bylo území Bengálska většinou rozdrobené na různě velké samostatné domény lokálních rodů. Další informace máme až z první poloviny 4. století, kdy se stalo součástí guptovské říše, ke které bylo připojeno vládcem Samudraguptou (335-376 n. l.).⁴ V té době Guptovci pravděpodobně dobyli všechna samostatná království na území Bengálska, až na území zvané Samatata (nebo také Samata) ležící na jihovýchodě.⁵ Ovládali severní část Bengálska zřejmě až do roku 543 n. l., zatím co vzdálenější jih se z jejich područí vymanil už na začátku 6. století. V jižní a východní části, pro kterou se postupně vžilo označení Vanga, vládl Gópálačandra, zakladatel dynastie, jež vládla mezi lety 525-575 n. l. Severozápadní území Bengálska bylo označováno jako Gauda. V nastalém období se opět potýkáme s nedostatkem informací o dění v Bengálsku. Toto období končí až za vlády krále Šašánky (602-620 n. l.), jenž začal budovat své království v srdci Bengálska a postupně si podroboval i okolní území. Za jeho vlády byla hlavním městem gaudského království Karnasuvarna, jež ležela přibližně 12 mil jižně od dnešního

² MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*. Ramna, Dacca: University of Dacca, 1943, s. 7-9.

³ SENGUPTA, Nitish K. *History of the Bengali-speaking People*. 3. vyd. New Delhi: UBS Publishers' Distributors, 2001, xiv, s. 19-23.

⁴ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*. Vyd. 1., dopl. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 1189 s. Dějiny států, s. 229-230.

⁵ MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*, s. 47.

Muršidábádu.⁶ Karnasuvarna byla zmíněna a podrobněji popsána v cestopise čínského mnicha Süan-canga, který ji navštívil na své výpravě do Indie. Zdejší lidi popsal jako bohaté, dobré a podporující vzdělání. Ve městě vzkvétal jak buddhismus, tak hinduismus.⁷ Poblíž Karnasuvarny byl velký buddhistický klášter Rattamattiká.⁸ Město bylo důležitým obchodním, vojenským i administrativním centrem, za vlády Šašánky velmi vzkvétajícím. Po jeho smrti království dlouho celistvé nevydrželo. Krátkodobě bylo obsazeno Haršou z Kanaudže i dalšími dobyvačnými panovníky, ale po většinu času se Bengálsko opět rozdrobilo na drobná území s lokálními vládci.⁹ Po rozpadu království se již město Karnasuvarna nikde nezmiňuje, a to ani v záznamech nejbližší vládnoucí dynastie Pálů, a do dnešní doby se z něj zachovaly jen ruiny.¹⁰ V druhé polovině 8. století je pak jako hlavní město Bengálska zmiňováno město Čampa, které leží asi 8 mil severně od Gauru-Lakhnautí. V této době se také ještě na západě Bengálska rozkládalo království Puškarana s hlavním městem Pokharna (oblast Bánkura).¹¹

2.1.2 Dynastie Pálů (750-1161)

Prvním z Pálské dynastie byl Gópála (750-770 n. l.), jenž sice pocházel z málo známého rodu, ale za dobu své vlády dokázal ovládnout většinu Bengálska. Dynastie Pálů dokázala přetrvat po 4 staletí. Všichni členové rodu byli buddhisty, proto podporovali buddhistickou vzdělanost i umění a stavěli buddhistické kláštery.¹² Tato podpora buddhismu se však neděla na úkor dalších náboženství, neboť například vládce Dharmapála měl mezi svými ministry i hinduisty.¹³ Další dva nástupci po Gópálovi – Dharmapála (770-810 n. l.) a Dévapála (810-850 n. l.) – dokázali území udržet, a dokonce ho i rozšířit. K rozvoji pomohly i dobré vztahy s královstvím v Ásámu na východě, přes které vedly obchodní cesty do západní Číny a severní Barmy. Jejich následníci již tak

⁶ MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*, s. 31.

⁷ GHOSH, Suchandra. Karnasuvarna. In: *Banglapedia* [online]. August 3, 2014, 15:50 [cit. 2017-06-01].

⁸ MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*, s. 31.

⁹ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 229-230.

¹⁰ GHOSH, Suchandra. Karnasuvarna. [online]. [cit. 2017-06-01].

¹¹ MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*, s. 31.

¹² STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 230-233.

¹³ SENGUPTA, Nitish K. *History of the Bengali-speaking People*, s. 33.

šikovní nebyli a země se postupně začala drobit na množství malých království, až pod jejich přímou vládou zůstala jen část území v Biháru. Teprve s nástupem krále Mahípála I. (988-1038 n. l.), téměř po dvou stech letech, pálská dynastie opět začala nabývat své dřívější slávy a rozmachu. Až na jihozápadní Bengálsko, kde si i nadále svou moc dokázala udržet dynastie Čandrů. Severní a východní Bengálsko dobyl Mahípála I. hned ze začátku své vlády. Podobně schopným panovníkem byl pak až Rámapála (1077-1120 n. l.), díky němuž se pálské království opět a naposledy stalo regionální mocností. Ke konci jeho života království zahrnovalo kromě Bengálska také velkou část Biháru a Ásám. I po něm se nástupci snažili zemi udržet, ale museli se potýkat s čím dál více silícími protivníky, z nichž nejsilnější byli Sénové, kteří také posledního vládce z pálské dynastie vytlačili do východního Biháru (do Magadhy), kde vládl až do roku 1161.¹⁴

O dynastii Pálů se již dochovalo mnohem více informací, ale o hlavních městech stále víme jen velmi málo. Na čattagrámských nápisech z 9. století je za sídlo vladaře, a tedy hlavní město, označeno město Vardhamánapura. Nápis z dob vlády Gopály II., Mahípály I. a Vighrapály III. (2. polovina 10. století – 1. polovina 11. století n. l.) zase zmiňují jako sídla vládců města Vataparvatiká, Vilásapura (Viláspur) a Haradháma. První dvě města z těchto tří se nacházela na břehu Gangy. Rámapála, nástupce po Vighrapálovi III. pojmenoval své sídelní město podle sebe na Rámavatí. Centrem jihozápadního Bengálska byl v té době Sátgáon, tehdy znám pod jménem Saptagráma. Dnešní Čattagrám,¹⁵ hlavní město stejnojmenné oblasti, je zmiňováno především ve starých buddhistických textech, neboť bylo místem buddhistické vzdělanosti. Byl zde velký klášter zvaný Pandita-vihára a dle tibetské tradice se v tomto městě narodil *Tilopáda* (také známý jako *Tilopa*) – tantrický buddhistický mnich z 10. století.¹⁶

2.1.3 Dynastie Sénů (1095-1205)

Zpočátku přišli členové rodu Sénů do Indie pravděpodobně proto, aby pracovali ve státním aparátu pálského království. Usadili se v oblasti Rádha,¹⁷ rozkládající se na západě

¹⁴ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 230-233.

¹⁵ Čattagrám je znám také jako Čitágáon (angl. Chittagong).

¹⁶ MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*, s. 31-33.

¹⁷ V současné době je tato oblast označována Rárh.

Bengálska. Již v druhé polovině 11. století zde měli vlastní, víceméně samostatné, území.¹⁸ Vládce Vidžajaséna, který nastoupil po svém otci Hémantasénovi, po smrti pálského krále Rámapály (1077-1120 n. l.) rozšířil toto sénské území do severního a východního Bengálska. Hlavním městem této državy byla Vikramapura a zde také tato dynastie zpočátku sídlila, jak to dokazují všechny jejich první darovací nápisy, které pocházejí právě z těchto míst.¹⁹ Tento rod se hlásil k šivaistickému proudu hinduismu. Se vzestupem jejich moci tak končí podpora buddhismu a znovu narůstá vliv hinduismu v Bengálsku. Poslední vládce z této krátké dynastie, Lakšmanaséna, se posléze přiklonil k višnuistickému proudu hinduismu. U jeho dvora tak našel velkou podporu višnuistický básník Džajadéva, jenž zde složil slavnou *Gítagóvindu*, cyklus písní zachycující ve verších višnuistickou legendu o Kršnovi.²⁰ Lakšmanaséna vládnul 27 let a zemřel krátce po dobytí své země Bachtijárem Chaldžím roku 1204 n. l. Vlády ve vzdálenější části země se po něm ujali jeho dva synové Višvarúpaséna (1206-1225) a Kéšavaséna (1225-1228). Z těchto dob dynastie se nedochovalo mnoho informací. Jen několik darovacích nápisů pocházejících z Vikramapury. Další následníci pravděpodobně vládli až do roku 1260, ale o těch už není známo téměř nic.

Prvním hlavním městem Senů byla zřejmě, podle darovacích nápisů, Vikramapura. Dále se to však poněkud komplikuje. Král Lakšmanaséna podnikl válečnou výpravu do města Gaur (Gauda), ležícího kousek od Rámávatí, přičemž není jasné, zda-li to bylo proto, že ho chtěl připojit ke svému území, nebo území již patřilo pod jeho nadvládu a on pouze jel potlačit rebelii. Jisté je, že právě za jeho vlády se Gaur (Gauda) stal hlavním městem nebo jedním ze správních středisek, a byl přejmenován tímto vladařem na Lakšmanávatí, později v poperštěné verzi označované jako Lakhnautí. Nicméně, v kronice *Tabakáte násirí* je popsáno jako další sídelní město. Také je zmiňováno město Nadija nebo-li Navadvíp, které po dlouhou dobu bylo významným centrem vzdělanosti. Dalším oficiálním hlavním městem (nebo správním městem) Senů bylo město Vidžajapura ležící na břehu řeky Gangy. Je možné, že každé z těchto měst bylo hlavním centrem jisté části sénského království, ale nelze s jistotou říci, které z nich bylo to nejhlavnější.²¹

¹⁸ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 234.

¹⁹ MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*, s. 210.

²⁰ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 234.

²¹ MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*, s. 213-251.

2.2 *Vláda muslimských vládců – dillíský sultanát*

2.2.1 Počátky muslimské vlády a Bachtijár Chaldží (1204)

Již od 8. století se muslimská expanze projevovala i na indickém území. Po dlouhou dobu muslimští nájezdníci podnikali především loupeživé vpády. Tyto válečné expedice rozvinul v plné síle potomek turecké dynastie Mahmúd z Ghazny v 10. století. Bengálského území se však tato skutečnost dotkla až za dob Muhammada z Ghóru ve 12. století, kterému se podařilo upevnit svou moc na severu Indie s centrem v Dillí, a dále rozšiřoval svá území i směrem k Bengálsku.²²

Ichtijáruddín Muhammad Bachtijár Chaldží byl turecko-afghánský dobrodruh, který se svou družinou začal podnikat nájezdy na dosud nepodmaněná území na vlastní pěst. Neměl jednotky ani výcvik, aby mohl obléhat pevnosti či se postavit celému vojsku, proto několik let křižoval méně chráněné oblasti a snažil se získat co největší kořist. Neušetřil ani buddhistický klášter Odandapura-vihára na území Biháru, který dobyl překvapivým útokem a jeho obyvatele povraždil.²³ Roku 1204 zamířil do Bengálska. O jeho troufalé odvaze svědčí způsob, jakým obsadil město Nadija. K tomuto městu, kde se právě nacházel sénský král Lakšmanaséna, přijel jen s malou skupinkou 18 bojovníků na nejlepších koních a nenápadně pronikl do města převlečen za obchodníka. Dostal se až před brány králova sídla, kde přemohl překvapené strážné, a tak pronikl rovnou do paláce. Vládce Lakšmanaséna stačil uniknout, ale i tak po příjezdu Chaldžího zbylých mužů bylo město dobyto.²⁴ Bachtijár zůstal v Nadije jen pár dní, aby nashromáždil kořist, a pak vyrazil do Gauru-Lakhnautí. Nadija totiž ležela hluboko v bengálském vnitrozemí, proto bylo pro něj výhodnější se usadit v západnějším Gauru-Lakhnautí – západním hlavním městě Senu.²⁵

Bachtijár Chaldží v Gaur-Lakhnautí dlouho nepobyl, neboť vyrazil na další dobyvačnou výpravu, tentokrát do Tibetu a Bhútánu. Zda přesunul hlavní město z Gauru-Lakhnautí do Debkotu, který se rozkládal více na sever, před odjezdem na výpravu, nebo až po ní, v tom se prameny rozcházejí. Jisté však je, že hlavní město opravdu přesunul. A

²² STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 321-328.

²³ SARKAR, Jadu-nath. *The History of Bengal*. Volume II, Muslim Period (1200-1757). Dacca: The University of Dacca, 1948, s. 3-4.

²⁴ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 328-329.

²⁵ SARKAR, Jadu-nath. *The History of Bengal*. Volume II, s. 3-4.

do Debkotu se také vrátil po neúspěchu zmíněné výpravy, na které ztratil většinu svých mužů.²⁶ V tomto městě již zůstal, neboť byl nemocen, a nakonec zde i kolem roku 1205-6 zemřel. Velmi pravděpodobně byl zavražděn Alím Mardánem Chaldžím, který se o dva roky později stal guvernérem bengálské provincie.²⁷

2.2.2 Přesun hlavního města z Debkotu do Gauru-Lakhnautí Ghijásuddínem Ivazem Chaldžím (1213)

Roku 1208 byl jmenován dillíským sultánem Kutbuddínem Ajbakem guvernérem bengálské provincie Alí Mardán Chaldží a byl uvítán v Debkotu, kde byl uveden na trůn (musnud).²⁸ Dokud byl sultán Ajbak naživu, zůstával Alí Mardán Chaldží loajální, ale hned po sultánově smrti začal vládnout jako samostatný vládce, a to dosti tvrdě. Po několika letech vlády byl zabit svými odpůrci, kterým se nelíbil tyranský způsob jeho panování a místo něj byl dosazen Ghijásuddín Ivaz Chaldží (1213-1227).²⁹ Tento vladař přesunul hlavní město z Debkotu zpět do starobylého Gauru-Lakhnautí, ale zároveň nechal postavit do Debkotu lepší, pevnou cestu, aby se do města dalo z Gauru-Lakhnautí dojet za 10 dní v jakékoliv roční době.³⁰ Důvod byl ten, že Debkot nadále zůstával důležitým strategickým městem. Oproti Gauru-Lakhnautí bylo těžší jej dobýt náhlým nečekaným útokem, a také se rozkládalo severněji, takže zde bylo sušší klima, které bylo Ivazovi příjemnější. Na druhou stranu, Ghijásuddín Ivaz Chaldží byl prvním muslimským vládcem v Bengálsku, který začal stavět flotilu válečných lodí jako nezbytnou součást armády, a z tohoto hlediska byl zase praktičtější Gaur-Lakhnautí, kde byl přímý přístup ke Ganze.³¹ Během jeho vlády město prosperovalo. Ivaz zde nechal postavit různé budovy, mimo jiné i několik mešit. Opakovaně se ale pokoušel odtrhnout od sultanátu a vládnout jako samostatný vládce. Z tohoto důvodu poslal dillíský sultán Šamsuddín Iltutmíš (1210-1236)

²⁶ HUSAIN, A a M RASHID. *Gawr-Lakhnawati: A Survey of Historical Monuments and Sites in Bangladesh, SHMSB 002*. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh, 1997, xiv, s. 9-10.

²⁷ STEWART, Charles. *The History of Bengal: From the First Mohammedan Invasion Until the Virtual Conquest of That Country by the English, A. D. 1757*. 2nd ed. Calcutta: Bangabasi, 1910, s. 69-70.

²⁸ Tamtéž, s. 73.

²⁹ SENGUPTA, Nitish K. *History of the Bengali-speaking People*, s. 51.

³⁰ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 73.

³¹ SARKAR, Jadu-nath. *The History of Bengal*. Volume II, s. 23-24.

svého nejstaršího syna Násiruddína Mahmúda, aby Ghijásuddína Ivaze Chaldžího přivedl opět k poslušnosti a upevnil moc sultanátu v této oblasti.³² Obsadit hlavní město Gaur-Lakhnautí nebylo těžké, neboť Ghijásuddín byl tou dobou na válečném tažení proti království Sénů ve východním Bengálsku. Jakmile však zjistil, že se blíží princ Násiruddín Mahmúd ke Gauru-Lakhnautí, okamžitě vyrazil na cestu zpět. Ale přijel pozdě, město již bylo sultánskými vojsky obsazeno. V následující bitvě byl Ghijásuddín Ivaz Chaldží poražen, zajat a nakonec popraven. Na bengálský trůn po něm usedl vítěz bitvy, Násiruddín Mahmúd, jenž pak i nadále vládl z Gauru-Lakhnautí.³³

2.2.3 Přesun hlavního města z Gauru-Lakhnautí do Pánduy-Fírúzábádu Šamsuddínem Fírúzem Šáhem (1301)

Šamsuddín Fírúz Šáh je poněkud problematickou historickou osobností, neboť se ohledně něj a jeho života historické prameny rozcházejí a někteří starší autoři jako Charles Stewart³⁴ ho dokonce vůbec nezmiňují. Podle Sarkara³⁵ byl vládcem v Biháru, zachovávajícím si jistou míru suverenity. Když se mu podařilo získat i bengálský trůn po smrti předchozího panovníka Ruknuddína Kaikause (1291-1300), ujal se vlády v Bengálsku sám, zatímco jednoho ze svých synů, Tádžuddína Hátima, jmenoval vládcem v Biháru. Během své vlády se rozhodl přemístit hlavní město z Gauru-Lakhnautí do Pánduy.³⁶ Toto město přejmenoval na Fírúzábád a pod tímto jménem ho znal i Šamsuddín Iljás Šáh o téměř 150 let později.³⁷ Zároveň je to i důkaz o existenci tohoto vládce, neboť žádný další bengálský panovník se jménem Fírúz, který by mohl toto město po sobě pojmenovat, po dalších 170 let nebyl.³⁸

³² STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 73.

³³ SARKAR, Jadu-nath. *The History of Bengal*. Volume II, s. 27.

³⁴ STEWART, Charles. *The History of Bengal*.

³⁵ SARKAR, Jadu-nath. *The History of Bengal*. Volume II.

³⁶ Tamtéž, s. 77-82.

³⁷ KHAN, M. 'Abid' Ali. *Memories of Gaur and Pandua*. Calcutta: Bengal Secretariat Book Depot, 1931, s. 94.

³⁸ SARKAR, Jadu-nath. *The History of Bengal*. Volume II, s. 77-82.

2.2.4 Rozdělení země na tři provincie a přesun hlavního města z Pánduy-Fírúzábádu do Gauru-Lakhnautí Ghijásuddínem Tughlakem (1324)

Po smrti Šamsuddína Fírúze Šáha se roku 1322 vlády v Bengálsku násilným způsobem chopil jeho syn Ghijásuddín Bahádur Šáh, který při tom neváhal povraždit své zbylé sourozence. Smrti unikl pouze Násiruddín Ibráhím, jemuž se podařilo skrýt a následně se uchýlit pod ochranu dillíského sultanátu. Roku 1324 vyjel dillíský sultán Ghijásuddín Tughlak Šáh (zakladatel Tughlakovské dynastie) s Násiruddínem Ibráhímem po boku, aby si podmanil Ghijásuddína Bahádura Šáha, který se začal chovat jako nezávislý vládce Bengálska.³⁹ Nastalou bitvu Ghijásuddín Tughlak vyhrál a místo Bahádura Šáha dosadil na bengálský trůn právě Násiruddína Ibráhíma Šáha. Ale byla mu svěřena jen část území, a to ta s centrem v Gauru-Lakhnautí, neboť dillíský sultán po předchozí zkušenosti rozdělil zemi na tři samostatné provincie. Druhou, východní část s hlavním městem v Sonárgáonu dal na starost zajatému Bahádurovi Šáhovi, jenž dillískému vládci slíbil věrnost.⁴⁰ Ale protože měl sultán o jeho věrnosti pochybnosti, umístil po jeho bok svého adoptivního syna generála Tatar Chána. A skutečně, Bahádur Šáh po 4 letech klidné vlády využil zaměstnanosti dillíského dvora, aby se pokusil o znovunabytí nezávislosti. Byl ale Tatar Chánem záhy poražen, a tentokrát nedostal mírný trest, neboť Tatar Chán ho nechal stáhnout za živa z kůže.⁴¹ Tatar Chánovi, který byl později také znám jako Bahrám Chán, byla následně svěřená vláda nad sonárgáonskou provincií, kde pak vládl až do své smrti roku 1337.⁴² Město Satgáon bylo centrem třetí provincie.

³⁹ TAHER, M. A. Ghiyasuddin Tughlaq. In: *Banglapedia* [online]. September 24, 2014, 16:09 [cit. 2017-06-02].

⁴⁰ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 101-102.

⁴¹ KHAN, Muazzam Hussain. Ghiyasuddin Bahadur Shah. In: *Banglapedia* [online]. September 24, 2014, 16:10 [cit. 2017-06-02].

⁴² STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 103.

2.2.5 Přesun hlavního města z Gauru-Lakhnautí do Pánduy-Fírúzábádu Šamsuddínem Iljásem Šáhem (1342)

Šamsuddín Iljás sloužil u guvernéra Satgáonu jménem Isuddín Jahja. Když tento vládce zemřel, usedl po něm roku 1338 na trůn. Jakmile upevnil svou moc, začal válku s Aláuddínem Alí Šáhem, guvernérem Gauru-Lakhnautí. Roku 1342 byl Aláuddín Alí Šáh poražen a satgáonský panovník se ujal vlády v obou provinciích pod titulem Šamsuddín Iljás Šáh. Roku 1352 napadl a dobyl i Sonárgáon, kde byl tou dobou guvernérem Ichtijáruddín Šáh. Tím se Iljás Šáh stal vládcem celého Bengálska a začal panovat jako samostatný vládce, který je nezávislý na dillíském dvoře.⁴³ Přesunul hlavní město do Pánduy-Fírúzábádu, a to především ze strategických důvodů. A o tom, že to byl dobrý strateg, svědčí i skutečnost, že když dillíský sultán Fírúz Šáh Tughlak (1351-1388) vyjel získat bengálskou provincii zpět pod kontrolu dillíského sultanátu, Iljás Šáh nechal evakuovat Pánduu-Fírúzábád a stáhnul se se svým vojskem do 8 mil vzdálené nedobytné pevnosti Ekdála. Zde se útočníkovi dokázal ubránit i za cenu toho, že Fírúz Šáh Tughlak jeho hlavní město obsadil. Po dlouhém obléhání bez jakýchkoli výsledků se dillíský sultán rozhodl uzavřít s Šamsuddínem Iljásem Šáhem příměří a ponechal mu jeho suverenitu.⁴⁴

2.2.6 Přesun hlavního města z Pánduy-Fírúzábádu do Gauru-Lakhnautí Džaláluddínem Muhammadem Šáhem (1418)

Dlouhá leta panování nezávislé turecké dynastie Iljásšáhů, jejímž zakladatelem byl Šamsuddín Iljás Šáh, přerušil po více než půl století vlády až rádža Ganéš. Posledním vládcem z Iljásšáhovské dynastie byl Aláuddín Fírúz Šáh, který byl však na trůnu jen pár měsíců a už v té době měl většinu vlády v rukách rádža Ganéš, který se nakonec rozhodl Fírúze Šáha odstranit a sám se roku 1415 chopil vlády.⁴⁵ Tento vladař je významný pro bengálskou historii tím, že byl hinduista, to znamená, že po dlouhé době zde byl nemuslimský panovník, který intenzivně podporoval hinduistickou a bengálskou kulturu. Vzhledem k jeho vyznání není divu, že přesunul své hlavní město z Pánduy-Fírúzábádu do starobylého a původem hinduistického města Gauru-Lakhnautí a zasadil se o jeho další

⁴³ AHMED, Shamsuddin. Iliyas Shah. In: *Banglapedia* [online]. June 8, 2014, 16:14 [cit. 2017-06-02].

⁴⁴ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 105-108.

⁴⁵ TAHER, M. A. Raja Ganesha. In: *Banglapedia* [online]. March 9, 2015, 11:49 [cit. 2017-06-02].

rozkvět. Na sklonku svého života i vlády konvertoval k islámu pod jménem Džaláluddín Muhammad Šáh. Po jeho smrti roku 1432 se vlády ujal jeho syn Šamsuddín Ahmad Šáh, který také konvertoval k islámu. Tento vládce však panoval pouze 4 roky, než byl zavražděn potomkem Iljáššáhovské dynastie Násiruddínem Mahmúdem Šáhem, který tak obnovil vládu této dynastie na bengálském dvoře.⁴⁶

⁴⁶ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 116-118.

2.3 *Vláda muslimských vládců – Mughalové*

2.3.1 Přesun hlavního města z Gauru-Lakhnautí do Tándy Sulajmánem Karráním (1565)

V 1. polovině 16. století začaly v Indii výrazné politické změny, které vedly ke konci dillíského sultanátu a ke vzestupu nových muslimských vládců zvaných mughalové, kteří zaujali jeho místo v Dillí. Tyto změny zasáhly i Bengálsko a mimo jiné vytvořily podmínky pro obsazení bengálského trůnu dynastií, jež se rozhodla přesunout své hlavní město z Gauru-Lakhnautí do Tándy.

Za prvního mughalského panovníka je považován Bábur (1483-1530), který se roku 1526 po vítězství v bitvě u Pánípatu nad posledním dillíským sultánem Ibráhímem Lódím (1517-1526) zmocnil dillíského trůnu. Ačkoliv byl původem Turek, a i jeho vojenští aristokraté byli stejného původu, v Indii byli považováni za Mongoly, podobně jako ostatní nájezdníci přijíždějící z oblasti dnešního Afghánistánu nebo ze Střední Asie. Z toho jim zůstala perská podoba slova Mongol – mughal. Když Bábur v roce 1530 zemřel, na trůn v Dillí nastoupil jeho nejstarší syn Humájún. Ten však neměl na rozdíl od jeho otce takový respekt ani u své vlastní aristokracie, natož u nedávno podrobených vládců okolních zemí. Prvního rebela, gudžarátského sultána Bahádura Šáha, porazil, ale další bitvy, 1539 u Čausy v Biháru a 1540 u Kanaudže s afghánským Šérem Chánem Súrem, prohrál a musel utéct pryč z Indie.⁴⁷

Cesta Šéra Chána Súra na dillíský trůn vedla z bihárské provincie přes bengálský trůn. V době, kdy Bábur ovládl Dillí, mnoho afghánských aristokratů před ním uteklo do východnějších částí Indie, především do Bengálska, k afghánským vládcům, kteří situaci v Dillí využili k osamostatnění, jako například Chán Lóhání v Biháru, který zde byl za Lódiské dynastie guvernérem. Aby svou novou nezávislost uhájil, pokusil se spojit s Násiruddínem Nasratem Šáhem (1519-1532 – nástupce zakladatele Husainšáhovské dynastie), který vládl v Bengálsku, a i s dalšími afghánskými aristokraty. Nepodařilo se jim však sjednotit se pod jedním velitelem, a proto je Bábur v květnu 1529 snadno porazil. Vládce v Bengálsku, Nasrat Šáh, i vládce Biháru, Šér Chán, který předtím sloužil pod Chánem Lóháním a po jeho smrti nastoupil na jeho místo, se podřídili a stali se mughalskými vazaly. Ale když rok potom Bábur zemřel, začali opět osnovat odboj. Tyto

⁴⁷ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 438-443.

snahy však skončily spolu se smrtí Násiruddína Nasrata Šáha, po kterém na bengálský trůn nastoupil Ghijásuddín Mahmúd Šáh (1533-1539).⁴⁸ Ghijásuddín Mahmúd Šáh byl bratr Násiruddína a nebyl tedy přímým následníkem. Po Násiruddínově smrti se měl vlády ujmout jeho syn Aláuddín Fírúz Šáh, ale Mahmúd Šáh neváhal svého synovce zavraždit, aby se sám zmocnil trůnu. Tento čin však pobouřil Machdúma Álama, guvernéra bengálské provincie Hádžipur, který se proti bengálskému vládci vzbouřil a pro svůj odboj našel spojence v Biháru, Šér Chána. Reakce Ghijásuddína Mahmúda na sebe nedala dlouho čekat. Mahmúd přikázal svému guvernérovi v Monghiru, Kutub Chánovi, nepřítele zlikvidovat. Ten však úkol nesplnil, neboť ačkoliv měl větší armádu, tak krátce po začátku bitvy ho smrtelně zasáhl šíp na jeho válečném slonu, a armáda bez vůdce se dala na útěk. Mahmúd Šáh poslal tedy další armádu, před kterou se ale Šér Chán ukryl do blízké pevnosti, kde se několik měsíců úspěšně bránil. Nakonec využil příhodné chvíle, na nepřítele zaútočil a oslabené obléhatele pobil. Následně vytáhl se svým vojskem proti Mahmúdovi, který byl nucen se stáhnout do hlavního města Gauru-Lakhnautí, odkud poslal dilliskému vládci Humájúnovi žádost o pomoc. Ten ale pomoci nemohl, neboť tou dobou válčil v Gudžarátu, a tak nakonec po měsících obléhání Mahmúd tajně z hlavního města utekl. Roku 1539 tak Šér Chán Súr získal kromě Biháru i bengálský trůn. Ihned vyslal vojáky za uprchlým vládcem, ale Mahmúdovi se dařilo svým pronásledovatelům unikat, až se dostal do mughalského tábora. Tam se přidal k Humájúnovi, který mu přislíbil Šér Chána porazit a dobýt ztracená území nazpět.⁴⁹

Na trestné výpravě proti rebelům nemocný Mahmúd Šáh zemřel, zřejmě poté co se dozvěděl, že po dobytí Gauru-Lakhnautí Šérem Šáhem Súrem byli zabiti všichni jeho synové. Humájún ale pokračoval dál. Šér Šáh věděl, že se s dilliským vládcem nemůže v danou chvíli utkat v přímém boji, vyplenil tedy Gaur-Lakhnautí a odjel pryč se všemi svými vojáky a zásobami. Stáhl se do oblasti Sásárám v Biháru, kde se usídlil v pevnosti Róhtás. Humájúna hlavní město bengálské provincie přivítalo s nadšením a on, potěšen snadným vítězstvím, tam zůstal asi tři měsíce, během kterých nechal toto město, jenž se mu na první pohled zalíbilo, znovu opravit. Mezi tím měl Šér Chán dost času na to, aby se připravil na protiútok. A tak, když Humájún vyrazil s armádou, která byla oslabena ustavičnými dešti, zpět do Dillí, podařilo se mu poblíž Čausy využít vhodný terén a

⁴⁸ ROY, Atul Chandra. *History of Bengal: Mughal Period (1526-1765)*. Calcutta: Nababharat Publishers, 1968, s. 1-9.

⁴⁹ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 142-152.

obklíčit jej. Po třech měsících bezvýchodné situace se Humájún s Šér Chánem pokusil uzavřít dohodu. Ten ji naoko přijal, ale ještě tu noc zaútočil na Humájúnův tábor a překvapené vojsko rozprášil. Humájúnovi se podařilo utéct, ale po další prohrané bitvě, jež se odehrála u Kanaudže, raději dočasně opustil Indii.⁵⁰ Šér Chán se již po bitvě u Čausy prohlásil svrchovaným vládcem severní Indie, a to pod jménem Šér Šáh Súr. I po získání mughalského trůnu stále pokračoval v dobývání dalších území, a to až do roku 1545, kdy byl zraněn při obléhání pevnosti Káliňdžaru a svým zraněním podlehl. Po něm nastoupil na trůn jeho syn Islám Šáh Súr (1545-1553). V té době ale Humájún znovu upevnil své postavení v Kábulu a okolních oblastech Afghánistánu a v roce 1555 v bitvě na Satladži porazil afghánské vojsko vedené Sikandarem Šáhem Súrem III., nástupcem Isláma Šáha Súra, který byl na trůnu teprve krátce. Humájún se tak stal znovu vládcem v Dillí a obnovil vládu mughalů v Indii.⁵¹

Hned po smrti Isláma Šáha Súra (syna Šéra Šáha Súra) roku 1553 se během zmatků při nástupnickém boji v Dillí vícekrát v Gauru-Lakhnautí, Muhammad Chán Súr, od dillíského trůnu odtrhl a Bengálsko se tak opět stalo samostatným. Všechny tyto události vedly ke konci dynastie Súrů a nástupu nové dynastie Karrání a potažmo i k přesunu hlavního města. Za iniciátora této změny se dá považovat Tádž Karrání, který sloužil pod Šérem Šáhem Súrem a za vlády Isláma Šáha Súra byl jmenován do funkce guvernéra v jižním Biháru. Když Humájún podruhé získal dillíský trůn, stáhl se, podobně jako mnoho dalších afghánských aristokratů, více na východ, kde se přidal ke svým třem bratrům ovládajícím Tándu a její okolí. Bratry Karrání podpořilo i několik dalších afghánských vůdců se svými vojáky. Roku 1564 porazili Ghijásuddína Džalála Šáha (1561-1564), posledního súrského panovníka v Bengálsku, a ujali se zde vlády. Tádž Karrání krátce na to zemřel v bitvě, a proto na trůn usedl jeho bratr Sulajmán Karrání (1564-1572). Jedním z jeho prvních činů bylo přesunutí hlavního města z Gauru-Lakhnautí do Tándy, kde měl silnější zázemí.⁵²

⁵⁰ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 152-168.

⁵¹ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 444-447.

⁵² ROY, Atul Chandra. *History of Bengal: Mughal Period (1526-1765)*, s. 12-14.

2.3.2 Přesun hlavního města z Tándy do Gauru-Lakhnautí a zase zpět Munímem Chánem (1575)

Velmi krátkou epizodu v přesunech hlavního města Bengálska tvoří pokus o navrácení sídelního města z Tándy zpět do Gauru-Lakhnautí mughalským guvernérem Munímem Chánem roku 1575.

Po smrti Sulajmána Karráního, dosedl na trůn jeho nejstarší syn Bájazíd Karrání, ale protože si rychle stihl nadělat spoustu nepřátel, byl velmi záhy zavražděn a roku 1572 byl na bengálský trůn v Tándě dosazen druhý nejstarší syn Dáúd Šáh Karrání (1572-1576).⁵³ Choval se jako nezávislý vládce, což se nelíbilo mughalskému vládci Akbarovi (1556-1605) v Dillí, který poslal svého generála Muníma Chána, aby si bengálskou oblast opět podrobil. Mughalský velitel postupoval vpřed, až roku 1574 obsadil hlavní město Tándu.⁵⁴ A o rok později se utkal s Dáúdem Karráním v bitvě u Tukaróí, ve které jej porazil. Jeho život však ušetřil za příslib věrnosti a vrátil se zpět do Tándy. Zde se dozvěděl o krásách předchozího hlavního města Gauru-Lakhnautí. Jel se na něj podívat a natolik se mu zalíbilo, že se rozhodl do něj přesunout sídlo vlády.⁵⁵ Nepočítal ale s tím, že za poslední roky se koryto Gangy posouvalo více na východ a dříve životodárná řeka po sobě v okolí Gauru-Lakhnautí zanechala převážně jen slepá ramena se stojatou vodou hemžící se komáry. To mělo za následek propuknutí velké epidemie malárie, které padly za obětí tisíce obyvatel i mughalských vojáků. Když Muním Chán pochopil svou chybu, okamžitě přesunul hlavní město zpět do Tándy, ale ani jemu to již život nezachránilo.⁵⁶

Nastalého zmatku se pokusil využít sesazený vládce Dáúd Šáh Karrání. Porušil svůj slib věrnosti a snažil se opět získat bengálský trůn. Ale Akbarem nově jmenovaný guvernér Husain Kulí Chán, který předtím zastával post guvernéra v Paňdžábu, hned po svém příjezdu Dáúda Karráního roku 1576 v bitvě u Rádžmahalu porazil a zabil. Tak definitivně končí doba afghánských vládců, kteří v Bengálsku panovali téměř čtyři staletí.⁵⁷

⁵³ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 177.

⁵⁴ HUSAIN, Yaqub. Munim Khan Khan-i-Khanan. In: *Banglapedia* [online]. March 4, 2015, 16:19 [cit. 2017-06-02].

⁵⁵ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 186.

⁵⁶ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 492.

⁵⁷ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 189.

2.3.3 Přesun hlavního města z Tándy do Rádžmahalu Mánem Sinhem (1595)

Na konci 16. století bylo na bengálském území ještě mnoho menších afghánských šlechticů, kteří se mughalům stále odmítali podrobit. Účinnost jejich odporu se ještě zvýšila, když se roku 1583 sjednotili na jihu Bengálska pod vedení bengálského muslima Ísy Chána.⁵⁸ Když roku 1589 zemřel guvernér Bengálska Vazír Chán, byl do této funkce jmenován Mán Sinh. Tento rádžpútský generál okamžitě vyrazil na cestu do Tándy, ale po příjezdu si musel svůj nárok tvrdě obhájit. Když nastolil pořádek, nechal v hlavním městě Tándě vládnout svého zástupce Sajjida Chána, a protože se mu klima v Bengálsku nelíbilo, sám se usídlil v Biháru, který v té době byl součástí této provincie. Když se roku 1592 vrátil z vojenské výpravy, kterou podniknul, aby potlačil další výboj afghánských rebelů, rozhodl se své stanovisko přehodnotit. Jedním z důvodů tohoto rozhodnutí bylo, že jeho bengálský zástupce v Tándě Sajjid Chán, unavený bojem, se v polovině válečné výpravy sebral a bez dovolení Mán Sinha opustil i se svými muži vojsko a vrátil se do Tándy. Proto se tedy nakonec ujal sám vlády nad všemi třemi provinciemi – Bengálskem, Bihárem a nově nabytou Urísou. Spravovat tak velkou oblast znamenalo zvolit si vhodné centrum, tedy hlavní město.⁵⁹ Mán Sinh zvolil Rádžmahal. V roce 1595 do něj z Tándy přesunul sídlo vlády a s císařovým svolením jej pojmenoval Akbarnagar.⁶⁰ Ten se tak stal hlavním městem všech tří provincií a guvernér Mán Sinh se zasloužil o jeho rozkvět, mimo jiné tím, že zde nechal vybudovat palác i mnoho dalších význačných budov.

Po smrti vůdce afghánského odporu Ísa Chána roku 1599, se mughalům a jejich správcům postupně začalo dařit potlačovat neposlušnost a likvidovat jednotlivá střediska odporu. Trvalo však ještě dalších sedm let, než byly potlačeny úplně.⁶¹ Ale nestalo se tak pod vedením Mán Sinha, protože ten požádal císaře Akbara o uvolnění z funkce guvernéra Bengálska, Biháru a Urísy a to poté, co se vrátil z vojenské výpravy, na kterou si sám císař vyžádal jeho přítomnost. Po návratu ale zjistil, že za doby jeho nepřítomnosti vypukla další vzpoura, kterou musí potlačovat. A tak císař Akbar roku 1604 jmenoval nového guvernéra této oblasti Abdula Medžída Asifa Chána.⁶²

⁵⁸ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*. s. 491.

⁵⁹ STEWART, Charles. *The History of Bengal*. s. 206–212.

⁶⁰ CHISTI, Asrarul Hoque. Mansingh Raja. In: *Banglapedia* [online]. March 25, 2015, 10:31 [cit. 2017-06-02].

⁶¹ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 491.

⁶² STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 216.

2.3.4 Přesun hlavního města z Rádžmahalu (Akbarnagaru) do Dháky (Džahangírnagaru) Islámem Chánem (1610)

Roku 1605 císař Akbar zemřel a jeho nástupce císař Núruddín Džahángír (1605-1627) dosadil jako guvernéra Bengálska, Biháru a Urísy svého nevlastního bratra – Kutbuddína Kokaltáše. Ten však do dvou let zemřel a guvernér, který byl jmenován po něm, také dlouho ve své funkci nevydržel. Proto roku 1608 jmenoval císař do této pozice generála Isláma Chána (1608-1613).⁶³ Tento muž, vlastním jménem Aláuddín Čiští, který titul Islám Chán dostal od Džahángíra, byl jmenován guvernérem proto, že císař věřil, že se mu podaří to, v čem ostatní mughalští guvernéři v Bengálsku dosud selhávali, to jest podrobit si celé území Bengálska a porazit stále trvající tvrdošíjný odpor afghánských předáků a králů, kteří si drželi jistou suverenitu a dvanáct zamíndárů známých jako Báro-bhúnija.⁶⁴ Což se mu také, až na oblast Čattagrámu, opravdu překvapivě rychle podařilo. Aby Islám Chán dosáhl svého cíle, poskytnul mu císař Džahángír k dispozici zkušené rádce i početnou armádu. Hned na konci roku 1608 se Islám Chán vydal s armádou z Rádžmahalu na válečnou výpravu proti rebelům a postupně si podroboval jednotlivá území. Počátkem roku 1610 se střetnul s uvedenou skupinou dvanácti zamíndárů, kteří se sjednotili pod velením Musy Chána (jeho otcem byl Ísa Chán – předchozí vůdce afghánských předáků). I když se jim dařilo klást značný odpor, byli nakonec Islámem Chánem zatlačeni na ústup. Díky tomu ještě téhož roku dorazil Islám Chán se svým vojskem do Dháky. Město hned nechal lépe opevnit a ustanovil ho hlavním městem namísto Rádžmahalu, a to pod názvem Džahangírnagar (1610). Jakmile bylo opevnění hotovo, opět zaútočil na Báro-bhúnijá, a pak i na jednotlivé okolní krále a lokální vládce. Tentokrát je již definitivně porazil. Tím se území Bengálska poprvé dostalo plně do moci mughalů. Hlavní město ponechal nadále v Dháce, neboť z něj chtěl vládnout a osobně dohlížet na tuto problematickou oblast přímo z jejího centra. Tím se také zamezilo opětovnému odtrhnutí nově dobytých území. Po jeho smrti nastoupil do funkce guvernéra jeho mladší bratr Ásim Chán Čiští (1614-1617). Ten ale neměl Islám Chánovi vojenské

⁶³ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 218.

⁶⁴ Dvanáct mocných zamíndárů v Bengálsku, kteří se odmítali podrobit mughalům.

dovednosti, ani diplomatické schopnosti, takže byl po několika neúspěších z funkce odvolán.⁶⁵

2.3.5 Přesun hlavního města z Dháky do Rádžmahalu Muhammadem Šudžou (1639)

Roku 1639 byl guvernérem Bengálska Islám Chán Mášhadí (1635-1639). Ten vedl z Dháky úspěšné dobyvačné výpravy do Ásámu a Čatigrámy. Brzy však byl Islám Chán Mášhadí odvolán k císařskému dvoru do Dillí do funkce ministerského předsedy.⁶⁶ Na jeho místo byl pak poslán druhý syn císaře Šihábuddína Šáhdžahána I. (1628-1657) princ Muhammad Šudža (1639-1660). Nejprve se stal guvernérem Bengálska a v roce 1642 pak i Urísy. Po nástupu do funkce přijel do Dháky, odkud nějakou dobu spravoval zemi. Princ Šudža si však Bengálsko neoblíbil a ztratil zájem se o něj starat. Přenechal tedy správu země svým podřízeným v Dháce a přemístil hlavní město do Rádžmahalu, kde mohl v klidu žít a shromažďovat bohatství, a tedy i prostředky na budoucí následnický boj se svými bratry o dillíský trůn.⁶⁷ I zde si nechal postavit krásný palác a další budovy a také posílil opevnění. Jako svého zástupce poslal do Dháky svého tchána Azama Chána. Azam Chán byl guvernérem Bengálska již před Islámem Chánem Mášhadim, tedy 1632-1635, ale protože se situace v Ásamu nevyvíjela pro mughaly dobře, byl odvolán a na jeho místo poslal císař právě Isláma Chána Mášhadiho, jenž měl s vládnutím mnoholeté zkušenosti. Zpět do provincie se tedy Azam Chán vrátil až díky princ Šudžovi jako jeho zástupce. Tato pozice v Dháce se mu ale nelíbila, požádal tedy císaře Šihábuddína Muhammada Šáhdžahána I. o přeložení, čemuž císař vyhověl.⁶⁸

Doba Šudžovy vlády probíhala klidně, bez vzpour a odbojů, jež by musel potlačovat. To se ale náhle změnilo o několik let později (v roce 1657) a nakonec vyvrcholilo tragickým osudem celé jeho rodiny. Dramatický sled událostí započala zpráva, že je císař Šihábuddín Šáhdžahán I. mrtev. Princ Šudža okamžitě odjel z Rádžmahalu, aby se v Dillí pustil do soupeření o císařský trůn se svými bratry. Ve dvou svedených bitvách

⁶⁵ KARIM, Abdul. Islam Khan Chisti. In: *Banglapedia* [online]. June 10, 2014, 12:16 [cit. 2017-06-02].

⁶⁶ KARIM, K. M. Islam Khan Mashhadi. In: *Banglapedia* [online]. May 5, 2014, 11:11 [cit. 2017-06-02].

⁶⁷ ROY, Atul Chandra. *History of Bengal: Mughal Period (1526-1765)*, s. 246.

⁶⁸ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 277-280.

však prohrál a musel se stáhnout zpět do Bengálska, kam ho však armáda nového císaře Aurangzéba pod vedením císařova syna Muhammada a generála Míra Džumli dále pronásledovala. Muhammad ale posléze císařské vojsko opustil a přidal se k Šudžovi, a to kvůli lásce k jeho dceři, s níž byl již dlouho předtím zasnouben. Generál Mír Džumla tedy musel v daném úkolu pokračovat sám. Podařilo se mu udržet si celé vojsko na své straně a obrátit vojáky proti princovi, kterému dříve sloužili. Šudža s Muhammadem se zatím stáhli až do Tándy, kde uspořádali mladému páru svatbu. Radovánky ukončila až zpráva, že se blíží Mír Džumlovo vojsko. Nastávající bitvu Mír Džumla opět vyhrál a Šudža s Muhammadem museli uprchnout. Aurangzéb však následně úskokem zasel nedůvěru mezi bratra a syna a Šudža tak vykázal Muhammada ze svého tábora. Ten se neměl kam uchýlit a byl tak nucen vzdát se svému císařskému otci, který ho nechal přivést k sobě do Dillí a za zradu ho uvrhnul do vězení, kde Muhammad po sedmi letech zemřel. Šudža zatím usoudil, že je situace v Bengálsku pro něj bezvýsledná a požádal o dočasný azyl u krále Arakanu.⁶⁹ Ten ho zprvu přijal vlídně, ale netrvalo dlouho a, buď proto, že chtěl jednu z jeho krásných dcer, nebo proto, že toužil po bohatství, které si s sebou mughalský uprchlík přivezl, nechal Šudžu popravit pod smyšlenou záminkou, že proti němu osnoval vraždu. Rodinná tragédie byla završena i osudem jeho čtyř dcer. První dívka se pokusila krále zabít svou dýkou, ale když se jí to nezdařilo, otočila ostří proti sobě. Další dvě se otrávil jodem. Ta poslední pak byla donucena ke svatbě s arakanským králem.⁷⁰

2.3.6 Přesun hlavního města z Rádžmahalu do Dháky Mírem Džumlou (1660)

Mír Džumla se narodil roku 1591 jako syn chudého kupce. Pomocí vlastního úsilí se nejprve stal bohatým obchodníkem a následně se vypracoval až na post ministra ve službách prince Aurangzéba (budoucího císaře) a stal se jeho věrným služebníkem těšícím se princově důvěře. I v bitvě u Khadžvy v roce 1659, kterou vedl Aurangzéb proti svému staršímu bratrovi Šudžovi, měl Mír Džumla poblíž jako svého rádce. A když se Šudžovi podařilo utéct do Biháru, císař přenechal pronásledování na svém synovi Muhammadovi a Mír Džumlovi a sám se vydal na cestu zpět do Dillí. Když pronásledovatelé přijeli do

⁶⁹ Přímořská provincie v Barmě.

⁷⁰ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 280–311.

hlavního města Biháru Patny, byl Šudža již pryč. Mír Džumla tedy jmenoval Daúda Chána guvernérem Biháru a pokračoval v pronásledování. Začátkem roku 1659 obsadil Rádžmahal.⁷¹ Princ Muhammad, císařův syn, který ho do té doby doprovázel, jej opustil a přidal se k Šudžovi a to kvůli své snoubence, Šudžově dceři.⁷² Obranu Tándy generál Mír Džumla také prolomil, ale Šudžovi se během dobývání opět podařilo utéci, tentokrát do Dháky. Dháku opustil začátkem roku 1660 a definitivně odjel z Indie, jen tři dny před tím, než Mír Džumla dorazil do tohoto města. Vítězný generál obdržel pochvaly, odměny i titul od císaře Aurangzéba a dostal na starost bengálskou provincii, aby ji svou pevnou rukou a dlouholetými zkušenostmi dal zase po dvou letech války do pořádku. Jako nový guvernér Bengálska přemístil hlavní město z Rádžmahalu do Dháky, aby mohl dohlížet na Arankany a portugalské piráty. Na konci roku 1661 vyjel na přání císaře dobýt Kočbihár a Ásám. Nicméně výprava skončila neúspěchem. Mír Džumla ztratil dvě třetiny armády a po cestě zpět sám podlehl nemoci.⁷³

2.3.7 Přesun hlavního města z Dháky do Muršidábádu Muršidem Kulím Chánem (1704)

Muršida Kulího Chána, syna chudého bráhmána, si koupil a následně adoptoval ještě jako malého chlapce perský aristokrat. Dal mu jméno Muhammad Hádí a vzal ho s sebou do Íránu. Po smrti adoptivního otce se však Muršid vrátil zpět do Indie na Dakšin, kde začal pracovat v mughalském administrativním aparátu,⁷⁴ jako úředník jednoho dívána (správce pokladny). Po pár letech byl doporučen císaři jakožto člověk vhodný na místo dívána v Hajdarábádu, na které byl posléze jmenován. 1701 byl pak povýšen na dívána Bengálska pod titulem Muršid Kulí Chán.⁷⁵ Zde bez váhání začal zavádět úsporná opatření a celkově reformovat daňovou správu, ale protože v tom byl velmi nekompromisní, dostal se záhy do konfliktu s guvernérem, princem Azímuddínem (vnukem císaře Aurangzéba). Tomu se nelíbila jeho přísná finanční správa, již uplatňoval na všechny bez ohledu na

⁷¹ SARKAR, Jagdish Narayan. *The Life of Mir Jumla: The General of Aurangzeb*. 2nd rev. ed. New Delhi: Rajesh Publications, 1979, s. 203-284.

⁷² STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 296-298.

⁷³ SARKAR, Jagdish Narayan. *The Life of Mir Jumla: The General of Aurangzeb*, s. 231-346.

⁷⁴ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indi*, s. 566.

⁷⁵ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 384.

postavení.⁷⁶ Roku 1703 nepřítelství přerostlo v pokus o vraždu. Najatá skupina útočníků zahradila dívánovi cestu s cílem jej zabít, a to v okamžiku, kdy šel právě do paláce za princem. Muršid Kulí bez váhání vyskočil z palankýnu s mečem v ruce a pobízel svou osobní stráž, aby se na útočníky bez váhání vrhli. Ty natolik zastrašila jeho rozhodnost a pevnost, že upustili od původního úmyslu a raději se vzdali. Jakmile uhnuli z cesty, zamířil Kulí Chán rovnou k princi, kterého z útoku obvinil. Azímuddín trval na své nevinně a místo něho byli potrestáni jen muži, které poslal. Kulí Chán však pochopil, že nemůže zůstat s princem na jednom místě, a tak se rozhodl přemístit svůj úřad do Machsúdábádu, který byl téměř v centru provincie, a tudíž dobře umístěné pro vybírání daní ze všech koutů země. Když zpráva o tom, co se stalo v Dháce, dorazila k císaři Aurangzébovi, zbavil svého vnuka funkce guvernéra v Bengálsku a jmenoval ho místo toho guvernérem Biháru, neboť schopný díván byl pro něj velmi cennou osobou. O rok později Muršid Kulí předložil osobně výsledky svého hospodaření císaři a Aurangzéb byl s jeho prací nadmíru spokojen. Vyznamenal ho titulem a dovolil mu přejmenovat své sídelní město z Machsúdábádu na Muršidábád. Kulí Chán ve městě nechal postavit mincovnu i palác. Přesunul sem zbylé úředníky z Dháky a Muršidábád se tak stal regulérním hlavním městem Bengálska.

Roku 1707 zemřel Aurangzéb a nástupnický boj vyhrál jeho nejstarší syn Álam Šáh, jenž se ujal vlády pod jménem Bahádur Šáh. A protože mu jeho syn Azímuddín (později Azímuššán) v boji hodně pomohl, jmenoval ho opět guvernérem Bengálska, Biháru a Urísy. Zároveň si však vyžádal, aby s ním z osobních důvodů zůstal u dvora a jako svého zástupce (navába) v Bengálsku z pragmatických důvodů jmenoval Kulího Chána, kterému tak byla svěřena plná moc nad provinciemi. V této funkci zůstal až do své smrti roku 1727.⁷⁷

⁷⁶ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 567.

⁷⁷ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 386-402.

2.4 Britská vláda

2.4.1 Přesun hlavního města z Muršidábádu do Kalkaty anglickou Východoindickou společností (1790)

31. prosince 1600 udělila královna Alžběta I. monopolní práva na obchod ve východních mořích skupině londýnských obchodníků. Tak vznikla anglická Východoindická společnost (East India Company).⁷⁸ Této společnosti se po několika bojích s obchodními společnostmi dalších evropských zemí podařilo upevnit své postavení v přístavním městě Suratu, ale kvůli vypuklému hladomoru se snažila založit obchodní centra i v jiných částech Indie – na Koromandelském pobřeží a v Bengálsku.⁷⁹ Roku 1633 postavili Angličané první faktorii v Bengálsku, a to ve městě Hariharpur. Další faktorii založili v roce 1640 v Madrásu. V Bengálsku jim pomohl vliv doktora Gabriela Boughtona, který se stal 1645 osobním lékařem Šáhdžahánova syna Šudži, jenž byl tou dobou mughalským súbédárem (provinčním místodržitelem) v Bengálsku. Roku 1651 tak mohli založit faktorii i ve městě Huglí. 1698 obdrželi zamíndárské právo (vybírat daně) ve třech vesnicích (Sútanatí, Kalikáta, Gobindapur) v okolí bengálské faktorie na řece Huglí. Roku 1700 se stala Kalikáta⁸⁰ sídelním městem sira Charlese Eyrea, jenž byl prezident a guvernér kalkatské Vilémovy pevnosti. Obchodní význam Bengálska stále více převyšoval ostatní prezidencie. Mezi lety 1704–1735 počet obyvatel v Kalkatě vzrostl z 15 000 až na 100 000 a její přístav se stal největším centrem vnitrozemského i dálkového obchodu, a to i přes přísná obchodní omezení stanovená Muršidem Kulím Chánem, a pak i Šudžáuddínem (1728-1739).⁸¹

V roce 1739 se stal guvernérem Bengálska Alívardí Chán. S Angličany udržoval neutrální vztah. I když se ho jeho generál Mustafa Chán snažil přemluvit, aby Angličany z Kalkaty vyhnal a zabavil jejich majetek (s ohledem na situaci v Karnátace), tuto myšlenku rázně odmítl s tím, že Angličané nekonají vůči němu nic nepřátelského, a tudíž není důvod, aby on útočil na ně. Po jeho smrti roku 1756 se navábem (vládcem) stal, dle

⁷⁸ Plným názvem Společnost londýnských kupců obchodujících ve Východních Indiích, tedy *Company of the Merchants of London trading into the East Indies*.

⁷⁹ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 607-611.

⁸⁰ Později pozměněno Angličany na Calcutta.

⁸¹ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 611-625.

Alívardího přání, jeho vnuk Mírza Muhammad pod titulem Sirádžuddaula.⁸² Ten vyměnil mnoho vládních úředníků z dob svého dědečka za své mladé vrstevníky a začal se chovat dosti despoticky. Násilím zabavil své tetě veškerý majetek po zemřelém strýcovi a po zástupci guvernéra v Dháce Rájovi Bulbovi požadoval velkou sumu peněz. Ten tedy pro jistotu poslal tajně svůj majetek i rodinu do Kalkaty. Když následně Angličané odmítli navábovi vydat Rájova Bulbova syna Kišena Bulbu a začali opět posilovat opevnění, Sirádžuddaula proti nim vytáhl se svým vojskem. Po pár dnech obléhání obsadil faktorii v Kásimbádžáru, sebral zajatce a zamířil ke Kalkatě. V červnu 1756 začal s obléháním Vilémovy pevnosti. Po pár dnech, když bylo jasné, že pevnost nelze ubránit, opustil ji guvernér pevnosti Roger Drake na lodi po řece a s ním desertovala i většina posádky. Zbylým mužům zamezil v útěku John Z. Holwell, jenž se ujal vedení. Po pár dnech byla pevnost dobyta. Aby nebyl tento okamžik zapomenut, nechal Sirádžuddaula přejmenovat Kalkatu na Alínapur.⁸³ Holwella a zbylé přeživší Angličany nechal odejít a v červenci dorazil zpět do Muršidábádu. Drake s posádkou z Kalkaty, ale i posádky ze všech ostatních bengálských faktorií se stáhly do Madrásu. Zde admirál Watson rozhodl o odvetě vůči Bengálskému navábovi, a to pod vedením plukovníka Cliva. V lednu 1757 Angličané dobyli zpět Kalkatu a pak překvapivým tvrdým útokem, vedeným uprostřed noci do tábora navába Sirádžuddauly, který přijel Angličany porazit, jej přiměli k mírové dohodě. Ta však nevydržela dlouho, neboť Angličané se pustili do boje s místními obchodníky z francouzské Východoindické společnosti, nad kterými naváb držel ochrannou ruku a následně jim pomohl utéci do Biháru. Mezi tím Mír Džáfar Chán (synovec Sirádžuddauly) začal osnovat s dívánem Rájem Dullubem, členem vlivné rodiny Džagat Šéthů,⁸⁴ a s dalšími důležitými úředníky převrat, který by ho dostal na navábský trůn. A získal také podporu Angličanů.⁸⁵ V červnu 1757 se střetlo anglické vojsko (cca 3000 mužů) s navábovým (cca 50 000 mužů) v bitvě u Palásí, ale protože tři z pěti navábových generálů odmítli rozkazy a zůstali mimo bitvu, Angličanům se podařilo nadělat dostatečný zmatek, aby zahnali navába a jeho věrné na útek. Bez vedení se zbytek vojska rozprchl. 28. června 1757 tak byl Mír Džáfar uveden do navábského úřadu v Muršidábádu. Smrt Míra Džáfara roku 1765 Britové využili k dalšímu upevnění moci. Dosadili na navábský trůn

⁸² STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 524–543.

⁸³ Po svém dědečkovi Alívardím Chánovi.

⁸⁴ „Bankéř světa” - titul, který dostal Fatéh Čánd. Byla to bankéřská rodina už dlouho sloužící guvernéřům v Bengálsku.

⁸⁵ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 543–567.

jeho nemanželského syna Nadžmuddaula, jenž se zavázal předat do jejich rukou správní, policejní a soudní pravomoci a obranu provincie. Krátce na to jim byla udělena i správa daní na území Bengálska, Biháru a Urísy. Roku 1790 byla veškerá správní administrativa přesunuta z Muršidábádu do hlavního anglického centra, do Kalkaty, a nakonec v roce 1799 také mincovna. Muršidábád tak zůstal jen sídlem moci zbavených navábů a Kalkata se stala faktickým hlavním městem Bengálska i dalších indických území ovládanými anglickou Východoindickou společností. Roku 1858, po Velkém indickém povstání (1857-1859), přešla Britská Indie z rukou Východoindické společnosti pod správu britské koruny a stala se tak korunní kolonií.⁸⁶

2.4.2 Provincializace Kalkaty a opětovný vzestup Dháky (1905 a 1947)

16. října 1905 místokrál Curzon nechal rozdělit Bengálsko (tehdy zahrnující i Bihár a Urísu) na dva správní celky – Bengálská provincie (*Bengal*) a provincie Východního Bengálska a Ásámu (*Eastern Bengal and Assam*). Hlavním městem Bengálska zůstala nadále Kalkata. Hlavním městem Východního Bengálska a Ásámu se stala Dháka. Po rozdělení následovaly masové protesty po celé Indii. Nakonec tedy bylo rozhodnuto o znovusjednocení Bengálska, s hlavním městem v Kalkatě. Zároveň měl Ásám zůstat jako samostatná provincie a Bihár s Urísou pak tvořily další. Toto rozhodnutí oznámil sám britský král Jiří V. na své návštěvě Indie dne 12. prosince 1911. Zde také oznámil přesun hlavního města Britské Indie z Kalkaty do Dillí. Kalkata tak nadále zůstala jen provinčním hlavním městem.

S osvobozením Indie 15. srpna 1947 bylo Bengálsko opět rozděleno na dvě země. Na svazový stát Západní Bengálsko, které zůstalo součástí nově vzniklé Indické republiky a má hlavní město v Kalkatě, a na muslimský Východní Pákistán s hlavním městem v Dháce. Od roku 1971, kdy se Východní Pákistán (nyní Bangladéš) odtrhl od Západního Pákistánu, je Dháka jeho hlavním městem.

⁸⁶ STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*, s. 661-667.

3 Jednotlivá hlavní města od dob muslimských vládců

3.1 Gaur-Lakhnautí

Gaur (v sanskrtu Gauda) bylo původně označení jak pro kmen, džanapadu, království tak i pro město. Město Gaudapura zmiňuje už Pánini ve 4. století před n. l.⁸⁷ Pravděpodobně bylo hlavním nebo jedním z hlavních měst už za dob Pálů a Senu pod jménem Rámávati.⁸⁸ Lakšmanaséna, poslední vládce sénské dynastie, dal městu název Lakšmanávati. Po dobytí města afghánským dobrodruhem Bachtijárem Chaldžím roku 1204 zůstalo hlavním městem severní bengálské oblasti pod poperštěným jménem Lakhnautí, ale po návratu z neúspěšné výpravy do Tibetu zůstal Bachtijár Chaldží v Debkotu, odkud také spravoval území až do své brzké smrti. Hlavním městem se Gaur-Lakhnautí opět stal v roce 1213 spolu s nástupem panovníka Ghijásuddína Ivaze Chaldžího (1213-1227). Po Ghijásuddínově smrti, až do doby nástupu sultána Šamsuddína Fíruze Šáha (1301-1322) toho moc o Gauru-Lakhnautí nevíme. Za vlády Fíruze Šáha, bylo hlavní město přesunuto do nedalekého města Pándua-Fíruzábád. Po 23 letech se Gaur-Lakhnautí stal opět hlavním městem, i když jen jedné ze třech provincií, na které Ghijásuddín Tughlak ovládanou část Bengálska rozdělil. Roku 1342, se vlády v satgáonské provincii ujal Šamsuddín Iljás Šáh a ovládl postupně obě dvě další bengálské provincie a přesunul své sídlo do Pánduy-Fíruzábadu. Toto město si udrželo pozici hlavního města téměř po dalších 100 let, než na trůn nastoupil rádža Ganéš. V rámci podpory hinduistické kultury přesunul i sídlo vlády zpět do starobylého hinduistického města Gauru-Lakhnautí. Tím se tak toto město stalo naposledy na delší období hlavním městem, během kterého zažilo obrovský rozkvět.

Podle dochovaných zpráv to byl rádža Ganéš, kdo položil základy citadely a paláce Gauru, které umístil 4 km na jih od staré pevnosti. Starou i novou pevnost opevnil velkým hliněným opevněním (9,1 m do výšky, 59,9 m do šířky v základech) s kulatými věžemi na rozích a příkopem širokým 61 m. Jednou z nejskvostnějších staveb v Gauru-Lakhnautí je Báródvári, nebo-li Velká zlatá mešita postavená sultánem Nasratem Šáhem 1526, která je živým důkazem jak mocné a krásné to muselo být město v době svého největšího rozkvětu.

⁸⁷ HUSAIN, A. a M. RASHID. *Gawr-Lakhnawati: A Survey of Historical Monuments and Sites in Bangladesh, SHMSB 002*. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh, 1997, xiv, s. 9.

⁸⁸ KHAN, M. 'Abid' Ali. *Memories of Gaur and Pandua*. Calcutta: Bengal Secretariat Book Depot, 1931, s. 15.

Tyto časy prosperity skončily s příchodem Šéra Šáha Súra z Biháru, jenž město vyplenil, vydrancoval a opustil, když ustupoval před Humájúnovými vojsky. Humájún nechal město částečně obnovit a Gaur-Lakhnautí pak i nadále zůstal sídlem bengálských vládců. Až 1565 Sulajmán Karrání přesunul své sídlo do města Tándy. K postupné ztrátě významu Gauru-Lakhnautí přispěl i posun koryta řeky Gangy. Nejenže tím město přišlo o možnost mít přístav, ale prakticky se stalo neobyvatelné, na což doplatil generál mughalského císaře Akbara Muním Chán. Kvůli tomu, že město bylo opuštěno, do dnešních dob z tohoto dříve velkolepého města zbyly jen ruiny, které byly částečně rozebrány lidmi, částečně zničeny bengálským klimatem. Nejvíce se zachovaly zbytky mešit a hroby světců, které byly považovány za svaté, a proto unikly alespoň prvnímu typu ze zmíněných ničujících vlivů.⁸⁹

3.2 *Debkot*

Debkot nebo-li Devikot leží v severní části Západního Bengálska. Je označováno také jmény Šonitapur, Kotibarša či Bánpur. Pod jménem Kotibarša bylo důležitým administrativním centrem už za dob Guptovců v 5. – 6. století a bylo jím i za dynastie Pálů, jež v Bengálsku vládla od 8. do 12. století.⁹⁰ Stalo se hlavním městem jen jednou, a to na velmi krátkou dobu, když zde dočasně sídlil afghánský dobyvatel Bachtijár Chaldží a pak jeho nástupce Alí Mardán Chaldží. Ale když se roku 1213 vlády chopil Ghijásuddín Ivaz Chaldží, přesunulo se hlavní město zpět do Gauru-Lakhnautí.⁹¹ Debkot však zůstal důležitým centrem Bengálska i po mnoho dalších let. Na zdi hrobky Maulány Šáha Aty bylo objeveno několik nápisů, zmiňujících důležitost města i v pozdějších letech. Nápisy pochází od Sikandara Šáha (1358-1390), Šamsuddína Muzaffara Šáha (1491-1494) a Sajjida Aláuddína Husaina Šáha (1494-1519). Do dnešních dob se však z tohoto města zachovaly jen ruiny.⁹²

⁸⁹ KHAN, M. 'Abid' Ali. *Memories of Gaur and Pandua*, s. 15-45.

⁹⁰ SARKAR, Ichhamuddin. Devkot. In: *Banglapedia* [online]. May 5, 2014, 11:29 [cit. 2017-06-02].

⁹¹ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 69-73.

⁹² SARKAR, Ichhamuddin. Devkot. In: *Banglapedia* [online]. May 5, 2014, 11:29 [cit. 2017-06-02].

3.3 *Pándua-Fírúzábád*

Pándua, staré hinduistické město rozkládající se 20 mil severovýchodně od Gauru-Lakhnautí, se poprvé stala hlavním městem roku 1301 za vlády Šamsuddína Fírúze Šáha, jenž ji přejmenoval po sobě – Fírúzábád. Po 23 letech (roku 1324) se ale hlavní město opět vrátilo do starobylejšího města Gauru-Lakhnautí. Roku 1342, tedy po 18-ti letech, Šamsuddín Iljás Šáh, zakladatel iljásšáhovské dynastie, přesunul hlavní město do Pánuda-Fírúzábádu. Výhodou této volby byl fakt, že zřejmě 8 mil západně od města Pándua-Fírúzábádu se nacházela pevnost Ekdála, ve které se bylo možné bránit proti dobyvatelům. Je možné, že i to byl jeden z důvodů, proč Šamsuddín Iljás Šáh přesunul hlavní sídlo sem. Později, roku 1418, Džaláluddín Muhammad Šáh, známý zprvu pod hinduistickým jménem rádža Ganěš, vrátil hlavní město zpět do Gauru-Lakhnautí. Od té doby se již Pándua-Fírúzábád hlavním městem znovu nestal.

I z tohoto, v historii významného města, dnes zbyly jen ruiny. Částečně opět vlivem místních lidí, kteří stavby rozebírali, aby stavební materiál použili jinde, částečně vlivem nepříznivého bengálského klimatu. I zde se tedy nejvíce zachovaly zbytky mešit a hroby světců, které byly považovány za svaté, a proto je obyvatelé nerozebírali. Město je dnes opuštěné. Bývalo velkým a starým městem ještě dlouho předtím, než se stalo hlavním městem afghánských vládců (existuje domněnka, že začali stavět nové město vedle starého). Ještě mince ražené hinduistickými králi Mardanadévou a Mahéndradévou z počátku 15. stol., označují toto město jako Pándúnagar (město Pánduovců), neboť tradice říká, že bylo založeno bratry Pánduovci. I zde možná k zániku města přispěly přírodní podmínky. Město bylo totiž postaveno na naplavenině u soutoku řek Mahánandy a Gangy, jejíž koryto se postupem času posunulo více na jih od města. Z historických pramenů není úplně zřejmé, kdy bylo město přejmenováno na Fírúzábád, ale vzhledem k tomu, že Šamsuddín Iljás Šáh znal Pánduu již jako Fírúzábád, ukazuje to na to, že tam Šamsuddín Fírúz Šáh opravdu byl. Po dříve velkolepém městě zbyly hlavně ruiny (základy budov), a jen několik památek – hrobky dvou světců, mauzoleum sultána Ghijásuddína (mauzoleum, postaveno pravděpodobně mezi lety 1412-1415), vstupní brána, Kála páthar (Černý kámen – hrobka chlapce ze šlechtické rodiny z černého kamene, postaveno 1608), další hrobky, Kutubšáhovská mešita (Zlatá mešita, postavena roku 1582) a mešita Adína (postavena Sikandarem Šáhem 1364-1374).⁹³

⁹³ KHAN, M. 'Abid' Ali. *Memories of Gaur and Pandua*, s. 94-145.

3.4 Tándá

Rozkládala se na západním břehu řeky Gangy téměř naproti městu Gaur-Lakhnautí. Už za vlády Šer Šáha Súra kolem roku 1544 zde byla založena mincovna.⁹⁴ A po 32 letech sem Sulajmán Karrání, zakladatel dynastie Karrání, přesunul hlavní město. Toto město bylo až na krátkou přestávku roku 1575 hlavním městem přibližně půl století než se guvernér Bengálska, Biháru a Urísy Mán Singh v roce 1595 rozhodl ustanovit své sídelní město v Rádžmahalu. O dalším osudu Tándy je známo jen málo informací. Jisté je, že kolem roku 1826 byla definitivně zničena záplavami. Ale už v roce 1810 Buchanan Hamilton, který Tándu navštívil, poznamenal, že zde jsou jen ruiny, jež ani nenaznačují, že by zde kdy žili vládci ve velkolepých palácích. V historických pramenech poslední zmínka o Tándě, jako obydleném městě, je z roku 1659, kdy bengálský guvernér princ Šudža prchal před generálem svého bratra císaře Aurangzéba Mírem Džumlem právě přes Tándu do Dháky a později pryč z Indie.⁹⁵

3.5 Sonárgáon

Sonárgáon je původně známý také jako Svarnagráma nebo Suvarnagráma a je to označení území i města, které je zmíněno už v Mahábháratě. Od 6. stol. do poloviny 10. stol. bylo hlavním městem jedné z provincií království Vanga. Hlavním městem celého království se stalo v druhé polovině 13. století za vlády hinduistického panovníka Danaudže Ráje. Ten zprvu vládnul z Vikramapuru, ale přesunul své sídlo ze strategických důvodů do oblasti, kde bylo možné se lépe obránit útočníkům. Sonárgáon zůstal hlavním městem až do roku 1302, kdy východní Bengálsko dobyl a připojil ke svému území Šamsuddín Fírúz Šáh. Na 22 let se tak toto město opět stalo jen provinčním hlavním městem východního Bengálska.⁹⁶ Změna nastala s příjezdem dillíského sultána Ghijásuddína Tughlaka, jenž rozdělil zemi na menší provincie a východní Bengálsko s hlavním městem v Sonárgáonu svěřil Ghijásuddínovi Bahádurovi Šáhovi jako svému

⁹⁴ AKHTARUZZAMAN, M. D. Tandah. In: *Banglapedia* [online]. December 30, 2014, 12:39 [cit. 2017-06-02].

⁹⁵ KHAN, M. 'Abid' Ali. *Memories of Gaur and Pandua*, s. 165-167.

⁹⁶ KHAN, Muazzam Hussain. Sonargaon. In: *Banglapedia* [online]. March 24, 2015, 14:39 [cit. 2017-06-02].

vazalovi.⁹⁷ Po zradě Bahádura Šáha byl jmenován guvernérem Tatar Chán, jenž zde vládnul až do své smrti roku 1338. Během své vlády velice podporoval vzdělanost a učené muže. Po jeho smrti, než stačil dillíský sultanát jmenovat nového guvernéra, uzmul si sonárgáonský trůn pro sebe Fachruddín Mubárák Šáh (původně silahdar – správce zbrojnice Bahráma Chána), který usiloval o vládu nezávislou na sultánovi. Když tato zpráva do Dillí dorazila, pověřil sultán Ghijásuddín Muhammad Šáh II. (1325-1351) okamžitě guvernéra Gauru-Lakhnautí Kuddara Chána, aby situaci vyřešil. Ten se spojil s guvernérem Satgáonu a s posilami z Dillí se vydal rebelii potlačit. V první bitvě byl Mubárák Šáh poražen a stáhnul se do lesů. Kuddar Chán tímto považoval záležitost za vyřízenou, poslal své vazaly domů a část vojáků pověřil vybíráním daní. Sám zůstal v Sonárgáonu. Tou dobu byla v pokladnici nashromážděná velká suma peněz a Fachruddín Mubárák Šáh ji ze svého lesního útočiště celou nabídl Kuddarovým vojákům ve městě za to, že zabijí svého pána a přidají se k němu. Oni tu nabídku přijali. Zavraždili Kuddar Chána, přidali se na stranu nepřítele, získali slíbenou odměnu a Mubárák Šáh dostal zpět sonárgáonský trůn. Stal se tak prvním nezávislým muslimským vládcem v Bengálsku. Za jeho vlády dosáhl Sonárgáon své největší slávy a rozkvětu. Když Mubárák roku 1349 zemřel, nastoupil po něm jeho syn, jenž vládl tři roky, než se musel utkat s Šamsuddínem Iljášem Šáhem z Gauru-Lakhnautí.⁹⁸ Tento boj prohrál a východní část Bengálska se tak opět připojila k té západní. Od té doby zůstal Sonárgáon provinčním městem, ale v 16. století, kdy se afghánští rebelové pod vedením Ísy Chána bránili ve východním Bengálsku proti mughalskému vojsku, bylo jedním z důležitých administrativních center. S rozvojem nedaleké Dháky však toto město začalo upadat do zapomnění.

Do dnešních dnů se z dob hinduistických vládců nezachovaly žádné památky ani ruiny. Zachovaly se jen nádrže, mešity, hrobky a zbytky paláce z dob afghánských a mughalských vládců. Ve 14. století byl Sonárgáon důležitým přístavním obchodním centrem, do kterého zřejmě mohly doplout mořeplavecké lodě připlouvající z dalších asijských zemí. Mušelín vyráběný v Sonárgáonu byl velmi vzácnou a ceněnou komoditou. Za vlády muslimských vládců bylo toto město také důležitým sídlem islámské vzdělanosti a mnoha sufijských učenců.⁹⁹

⁹⁷ KHAN, Muazzam Hussain. Tatar Khan. In: *Banglapedia* [online]. December 30, 2014, 12:31 [cit. 2017-06-02].

⁹⁸ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 101-103.

⁹⁹ KHAN, Muazzam Hussain. Sonargaon. In: *Banglapedia* [online]. March 24, 2015, 14:39 [cit. 2017-06-02].

3.6 *Satgáon*

Satgáon byl také zvaný Saptagráma, v překladu „sedm vesnic“, protože se původně skládal ze sedmi vesnic na břehu řeky, z nichž každá z nich patřila jednomu ze synů krále Prijavanty. Byl důležitým středověkým přístavním městem na řece Sarasvatí, jenž byl dobře přístupný i velkým lodím.¹⁰⁰ Na konci 17. století se ale koryto řeky začalo posouvat k řece Huglí, což později vedlo k omezení a úplnému vymizení významu města coby přístavu. Poprvé byl připojen k území afghánských vládců roku 1298 za vlády nezávislého sultána západního Bengálska Ruknuddína Kaikause (1291-1300). V době vlády jeho nástupce, Šamsuddína Fírúze Šáha (1301-1322), byl Satgáon důležitou vojenskou základnou, odkud panovník podnikal dobovačné výpravy do východního Bengálska. Dva roky po Fírúzově smrti, roku 1324, když Ghijásuddín Tughlak rozdělil zemi na tři provincie, Satgáon svěřil Azamovi Chánovi, který zde založil mincovnu. Město se stalo důležitým centrem vzdělanosti nejen islámské, ale také sanskrtské.¹⁰¹ Roku 1535 Ghijásuddín Mahmúd Šáh udělil obchodníkům z portugalské Východoindické společnosti povolení založit zde a v Čatigrámě svou faktorii, za což požadoval vojenskou pomoc a rady při obraně Gauru-Lakhnautí proti bihárskému Šéru Chánovi Súrovi. Portugalcům se podařilo odrazit jeho první útok, ale protože disponovali pouze námořní silou, nemohli pomoci, když Šér Chán zaútočil znovu, ale tentokrát daleko od řeky. Mahmúd Šáh sice prohrál, ale i tak dodržel svůj slib, díky čemuž se mohli portugalští obchodníci v Bengálsku pevně uchytit.¹⁰² Ti však faktorii postavili až o 20 let později. V 16. stol., když bylo hlavní město přesunuto do vzdálenějšího Rádžmahalu a oblast Satgáonu byla ovládaná portugalskými piráty a afghánskými odpůrci, začalo město pomalu upadat. Tou dobou byl posun koryta řeky Sarasvatí již velmi značný a říční obchod se přesouval na řeku Huglí. I tak město vytrvalo ještě minimálně další dvě století, díky tomu, že se stalo centrem výroby papíru. Ještě v letech 1769-1770 toto město zmiňuje holandský cestovatel Stavornius. Ale na konci 19. století bylo již kompletně opuštěno.¹⁰³

¹⁰⁰ CAMPOS, J. J. A. *History of the Portuguese in Bengal*. Delhi: Rajiv Printers, 1979, s. 22.

¹⁰¹ RAY, Aniruddha. Satgaon. In: *Banglapedia* [online]. March 19, 2015, 15:54 [cit. 2017-06-02].

¹⁰² CAMPOS, J. J. A. *History of the Portuguese in Bengal*. Delhi: Rajiv Printers, 1979, s. 22.

¹⁰³ RAY, Aniruddha. Satgaon. In: *Banglapedia* [online]. March 19, 2015, 15:54 [cit. 2017-06-02].

3.7 Rádžmahal

Rádžmahal leží na západním břehu řeky Gangy u Rádžmahalských hor, jež se nacházejí na hranicích dnešního Biháru a Západního Bengálska. Původně se město jmenovalo Ágmahal, ale v roce 1592 bylo přejmenováno na Rádžmahal.¹⁰⁴ Roku 1589 byl guvernérem generál Mán Sinh, který v listopadu 1595 přesunul hlavní město do Rádžmahalu. Později po souhlasu mughalského císaře Akbara přejmenoval Mán Sinh Rádžmahal na Akbarnagar.¹⁰⁵ Nechal zde postavit palác, opevnění i mešitu Hadafe. Tento význačný statut zůstal městu 15 let a změnil ho až guvernéř Islám Chán, který jmenoval Dháku hlavním městem namísto Rádžmahalu (tehdy Akbarnagaru). Ale po téměř třech dekádách se Rádžmahal opět stal centrem země, a to v roce 1639, kdy se guvernérem Bengálska stal princ Šudža (1639-1660), který přesunul svůj dvůr do Rádžmahalu, kde si postavil nový přepychový palác Sangé dálán (Kamenný palác).¹⁰⁶ Ten však hned následující rok zachvátil požár, jenž si vyžádal mnoho lidských životů a způsobil stavbě i celému městu rozsáhlé škody. Princ Šudža ale nadále vládnul z toho města, které opravil a dále zveleboval. Vylepšil opevnění a budoval mešity. S koncem vlády tohoto panovníka však skončila i doba slávy a rozkvětu Rádžmahalu. Od roku 1660 začalo město pomalu upadat, když se guvernérem Bengálska stal generál císaře Aurangzéba Mír Džumla, jenž přesunul ze strategických důvodů centrum země zpět do Dháky. Do dnešních dob se z města zachovaly jen ruiny prorostlé neprostupnou džunglí.¹⁰⁷ Zůstalo několik místností z Kamenného paláce, zbytky stavby nazývané Phulbári (Květinová zahrada), mešity a hrobky.¹⁰⁸

¹⁰⁴ AKHTARUZZAMAN, M. D. Rajmahal. In: *Banglapedia* [online]. March 8, 2015, 16:05 [cit. 2017-06-02].

¹⁰⁵ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 206–212.

¹⁰⁶ AKHTARUZZAMAN, M. D. Rajmahal. In: *Banglapedia* [online]. March 8, 2015, 16:05 [cit. 2017-06-02].

¹⁰⁷ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 277-280.

¹⁰⁸ AKHTARUZZAMAN, M. D. Rajmahal. In: *Banglapedia* [online]. March 8, 2015, 16:05 [cit. 2017-06-02].

3.8 Muršidábád

Toto město, ležící ve stejnojmenné oblasti v Západním Bengálsku, se rozkládá po obou březích řeky Bhagíráthí. Zpočátku bylo jen malou obchodní křižovatkou, kterou její zakladatel obchodník Makhús Chán pojmenoval po sobě Makhúsábád.¹⁰⁹ Na začátku 18. století, kdy se správce pokladny bengálské provincie rozhodl přesunout svůj úřad právě sem, bylo již velkým prosperujícím městem s produkcí velmi ceněných hedvábných textilií. Pro Muršida Kulí Chána však byla důležitější pozice města. Tehdy stále ještě Makhúsábád se nacházel v centrální části provincie, což bylo výhodné pro snazší vybírání daní ze všech částí země.¹¹⁰ Později Muršid Kulí Chán přejmenoval toto město po sobě Muršidábád. Za působení Kulího Chána se velmi urychlil dalšího rozvoj města. Naváb dal postavit palác Čehel sutún, mešity i místa k přespání pro projíždějící obchodníky. Podporoval islámskou kulturu a vzdělanost. Jeho zeť Šudžáuddín Muhammad Chán, který po něm nastoupil do úřadu, postavil mnoho dalších budov, např. Díván cháné (dvůr správce pokladny), veřejnou audienční síň, bohatě zdobenou mešitu zvanou Farah bāgh (Zahrada radosti) s velkou vodní nádrží, množstvím květin a ovocných stromů, ve které byly umístěny hrobky některých navábů. Mezi další význačné stavby, které byly ve městě vybudovány, patří palác Bara kuthi nebo-li Hádžár dváří (Dům s tisícem dveří) či Nizámat imámbára. Na břehu Perlového jezera naváb Sirádžuddaula (1756-1757) nechal postavit další palác, a to dokonce z materiálu přivezeného ze starého Gauru-Lakhnautí. Po bitvě u Palásí, kdy byl na navábský trůn dosazen Mír Džáfar (1757-1760) zůstal Muršidábád dále hlavním městem Bengálska, i když faktickou správu postupně přebírala anglická Východoindická společnost, která nabírala na vlivu i pravomocích v rámci bengálské správy. Hladomor v letech 1769-70 se na městu i produkci hedvábí hodně podepsal a vliv na snížení významu města mělo i rozhodnutí Angličanů přesunout část vlády do Kalkaty. V roce 1773 přesunuli do Kalkaty jak správu pokladny, jež jim byla svěřena císařem, tak i pokladnici. V letech 1790 až 1799 přesunuli i zbylý administrativní aparát a mincovnu, čímž se Kalkata stala oficiálně hlavním městem. Muršidábád však zůstal po mnoho dalších let sídlem navábů, kteří však prakticky již neměli žádnou moc.¹¹¹

¹⁰⁹ GHULĀM, Ḥusayn Zaydpurī a Maulavī Abdus SALAM. *The Riyāzu-s-salāṭīn: A History of Bengal*. Calcutta: The Asiatic Society, 1902, s. 27-29.

¹¹⁰ MOHSIN, K. M. Murshidabad. In: *Banglapedia* [online]. March 5, 2015, 10:15 [cit. 2017-06-02].

¹¹¹ Tamtéž.

3.9 Dháka

První zmínky v historii o tomto městě jsou až z dob, kdy bylo dobyto mughalským guvernérem Bengálska Islámem Chánem roku 1610. Ale význam a prosperitu města i v dřívějších dobách potvrzují dvě mešity, jejichž výstavba se datuje do 15. století. V polovině 16. století byla Dháka dostatečně význačná na to, aby se objevila na mapě Joaa De Barrose.¹¹² Když Islám Chán na svém tažení proti rebelům ve východním Bengálsku přijel do Dháky, posílil její opevnění a stanovil ji hlavním městem namísto Rádžmahalu. Spolu s tím ji také přejmenoval na Džahangírnagar po mughalském císaři Džahangírovi,¹¹³ i když v myslích lidí zůstala stále jako Dháka – Džahangírnagar používali jen mughalští úředníci. Islám Chán se usídlil v dhácké pevnosti, kterou si upravil podle svých představ a nechal postavit také nové mosty i cesty pro lepší a rychlejší přesuny vojsk. S příchodem dvora i zbytek města začal rychle vzkvétat a postupně se rozvíjet a růst. Názvy některých míst jako Mughatoli nebo Dívánbádžár dosud naznačují, že zde pobývali mughalští vojáci či úředníci. A Kajetoli byla dříve čtvrtí hinduistických písařů (*kájastha*) pracujících u mughalského dvora. Ze zápisků cestovatelů ze 17. století víme, že se město rozrůstalo především podél břehu řeky a bylo hodně lidnaté.¹¹⁴

Džahangírnagar ještě nebyl hlavním městem ani 30 let, když se nově jmenovaný guvernér princ Šudža (1639-1660), po krátkém pobytu v tomto městě, rozhodl přesunout své sídlo do Rádžmahalu a záležitosti východní části provincie nechal v rukách svého zástupce. I během této doby se však Dháka dále rozvíjela.¹¹⁵ Správce pokladny (*díván*) Mír Abdul Kásim postavil roku 1645 budovu Bara kátra, která měla sloužit projíždějícím obchodníkům k ubytování. Dnes stojí jen část této budovy. V této době byla také postavena šíitská mešita Husainí dálán, jež stojí dodnes a která během historie byla pravděpodobně ještě rozšířena.¹¹⁶ Potom, co princ Šudža utekl po prohraném nástupnickém boji z Indie do Arakanu, stal se guvernérem jeho pronásledovatel generál Mír Džumla, jehož první rozhodnutí se týkalo přesunu hlavního města provincie zpět do Dháky, ve které se i tou dobou nacházel. Mír Džumlovo jméno je dodnes zachováno v názvu brány – brána Míra

¹¹² KARIM, Abdul. Dhaka. In: *Banglapedia* [online]. December 24, 2014, 11:31 [cit. 2017-06-02].

¹¹³ KARIM, Abdul. Islam Khan Chisti. In: *Banglapedia* [online]. June 10, 2014, 12:16 [cit. 2017-06-02].

¹¹⁴ KARIM, Abdul. Dhaka. In: *Banglapedia* [online]. December 24, 2014, 11:31 [cit. 2017-06-02].

¹¹⁵ STEWART, Charles. *The History of Bengal*, s. 277-280.

¹¹⁶ KARIM, Abdul. Dhaka. In: *Banglapedia* [online]. December 24, 2014, 11:31 [cit. 2017-06-02].

Džumly – později známá jako brána Ramná, která byla postavena na obranu severní části města.

Guvernér Azam Šáh (1678-1679) začal stavět za své vlády pevnost Lálbágh, zvanou také Aurangábád. Než ale byla dokončena, byl císařem z funkce odvolán kvůli naléhavé záležitosti a jeho nástupce a tchán Šajsta Chán (1679-1688), který již byl guvernérem v Bengálsku v letech 1663-1677, ve výstavbě pokračoval jen krátce. Když zde jeho dcera a manželka Azama Šáha Bibi Parí roku 1684 zemřela, zastavil stavební práce a místo toho v pevnosti nechal jen postavit její hrobku. Tato hrobka stojí dodnes a je nejimpozantnější ze tří budov zachovaných v Lálbághu.¹¹⁷ Šajsta Chán také nechal postavit palác ze dřeva pro sebe, dále budovu pro mughalské úředníky zvanou Čhota kátrá (1664), Čakbádžárskou mešitu, Bábubádžárskou mešitu a hrobky. Stavby, které postavil, se vyznačují natolik jedinečnými prvky, že je tato architektura označovaná jako styl Šajsty Chána.

V době svého působení v Dháce zde díván Muršid Kulí Chán nechal postavit Begunbádžár. Také tehdejší guvernér princ Azímuddín postavil palác, který se ale nedochoval, neboť jej později odnesla voda. Dháka byla známa významnou výrobou bavlněných produktů (například mušelínu). Možná i proto v roce 1663 zde postavila první faktorii holandská Východoindická společnost, o 4 roky později anglická Východoindická společnost a v roce 1682 i francouzská (i když všechny měly své hlavní faktorie jinde na řece Huglí). Přesun hlavního města nejdříve do Muršidábádu roku 1704 a později do Kalkaty měl na Dháku těžký dopad – ztráta administrativního postavení se projevila ve značeném úpadku obchodu, kultury i počtu obyvatel. Na vrcholu své slávy v době mughalů se odhaduje městská populace na 900 000 obyvatel. V roce 1801 to bylo již jen kolem 200 000 lidí.¹¹⁸ Dháka opět začala ožívat až ve chvíli, kdy se Angličané rozhodli udělat z Dháky druhé nejvýznamnější administrativní město Bengálska. V letech 1905-1911 byla hlavním městem nové provincie nazvané Východní Bengálsko a Ásám a v roce 1947 se stala hlavním městem Východního Pákistánu, pozdějšího Bangladéše.

¹¹⁷ RAHMAN, Habibur. Lalbagh Fort. In: *Banglapedia* [online]. April 13, 2015, 16:02 [cit. 2017-06-02].

¹¹⁸ KARIM, Abdul. Dhaka. In: *Banglapedia* [online]. December 24, 2014, 11:31 [cit. 2017-06-02].

3.10 Kalkata

Když anglická Východoindická společnost dostala Kalkatu spolu s dalšíma dvěma vesnicemi (Sútanatí a Gobindapur) do své správy roku 1690, byla to malá vesnička. Job Charnock zde založil faktorii a v době rebelie Šobhá Singha roku 1696, dostali Angličané povolení od guvernéra Ibráhíma Chána postavit si zde opevnění, aby se mohli případně rebelům sami bránit. Obranný val a hradby byly dokončeny v lednu 1697.¹¹⁹ V listopadu 1698 od guvernéra prince Azímuddína dostala Východoindická společnost další obchodní výhody a zamíndárské právo (právo vybírat daně) v oněch 3 vesnicích. Opevnění pak ještě Angličané rozšířili o Vilémovu pevnost. Postupně sem začalo přicházet mnoho Indů z okolí za novými pracovními příležitostmi.¹²⁰ Vyšší úředníci s rodinami si stavěli soukromé rezidence na sever od pevnosti podél hlavní ulice k hlavnímu tržišti.¹²¹ Z východní brány vedla hlavní východní cesta¹²² ke Slaným jezerům (dnes Lalbazar Street a Bowbazar Street). Ve Vilémově pevnosti byla v té době posádka o 200-300 mužích.¹²³ Sirádžuddaula po sporech kolem zástupce guvernéra v Dháce Ráje Bulluba dobyl v červnu 1756 pevnost a pojmenoval město Alínapur. K původnímu názvu Kalkata se Angličané vrátili až v lednu 1758, i když ho získali zpět už rok předtím.¹²⁴ Po bitvě u Palásí roku 1757, byl na navábský stolec dosazen dle domluvy Mír Džáfar. Sirádžuddaula byl chycen v Rádžmahalu a přiveden zpět do Muršidábádu, kde byl popraven rukou Mír Džáfarova syna. Za zásluhy o dosazení Míra Džáfara na trůn, obdržela Východoindická společnost velkou sumu peněz, další území a bylo jí dovoleno založit v Kalkatě mincovnu, ve které se od srpna 1758 začaly razit mince, i když se jménem dillíského sultána (až později mohly být anglické a s podobiznou anglického krále). Angličané hráli stále významnější roli v bengálské politice a spolu s nimi i Kalkata. Přicházelo sem čím dál více lidí za prací i za obchodem. 1773 se Kalkata stala oficiálně hlavním městem Britské Indie. A roku 1799 se

¹¹⁹ COTTON, Evan. *Calcutta, old and new: a historical and descriptive handbook to the city*. Calcutta: W. Newman & Co., 1907, s. 25.

¹²⁰ BOSE, Debabis. Calcutta. In: *Banglapedia* [online]. March 29, 2015, 16:45 [cit. 2017-06-02].

¹²¹ Dříve Clive Street. Po osvobození Indie byla přejmenována na Netaji Subhash Road.

¹²² Dříve Harrison Road, dnes Mahatma Gandhi Road.

¹²³ COTTON, Evan. *Calcutta, old and new*, s. 25-26.

¹²⁴ BOSE, Debabis. Calcutta. In: *Banglapedia* [online]. March 29, 2015, 16:45 [cit. 2017-06-02].

stala i hlavním městem bengálské provincie namísto Muršidábádu, jenž nadále zůstal jen sídlem bengálských navábů, kteří již ale neměli skutečné pravomoci.¹²⁵

Vilémova pevnost dodnes slouží jako citadela indické armády. Je zde stará a nová pevnost. Stará byla stavěna za dob Východoindické společnosti, kdy Sir Charles Eyre začal stavět jihovýchodní obranný val a hradby a John Beard v roce 1701 připojil jihovýchodní obranný val. 1706 byla dostavena centrální budova, jež byla pojmenována po anglickém králi Williamovi III. Sirádžuddaulův útok na pevnost a na Kalkatu a její pozdější získání zpět bylo počátkem konce staré pevnosti.¹²⁶ Po bitvě u Palásí v červnu 1758 byla pevnost plně přenechána vojákům a obchodní aktivity byly přesunuty jinam.¹²⁷ Novou a významnější část pevnosti se rozhodl postavit Robert Clive a byla provozuschopná až kolem roku 1780. Vedle původní pevnosti byl postaven i první kostel – kostel svaté Anny, který byl však zničen při dobytí pevnosti navábem Sirádžuddaulou. Později John Zachariah Kiernander (1711-1799) nechal postavit misijní kostel (Mission Church).¹²⁸ Také kostel sv. Jana (St. John's Church) je jedna z prvních veřejných budov i jeden z prvních kostelů, který byl postaven Východoindickou společností. Začal se stavět roku 1784 a vysvěcen byl v červnu 1787. Roku 1815, se jmenováním prvního kalkatského biskupa Dr. Middletona, se stal katedrálou a zůstal jí až do vysvěcení katedrály sv. Pavla (St. Paul) v říjnu 1847.¹²⁹ V roce 1835 zde Jezuité založili kolej sv. Xavera.¹³⁰ Mezi velkolepé budovy patří také radnice (1813), budova nejvyššího soudu (1862) a mnoho dalších.¹³¹

Roku 1858, po Velkém Indickém povstání (1857-1859), přešla Britská Indie z rukou anglické Východoindické společnosti pod přímou správu britské koruny, stala se korunní kolonií a Kalkata se stala jejím hlavním městem. Byla centrem vzdělanosti, kde se soustředily nové indické elity, díky čemuž se také stala kolébkou Bengálské renezanace. O svůj status hlavního města Britské Indie přišla až roku 1912, kdy anglický král Jiří V. osobně oznámil na své návštěvě Indie přesun hlavního z Kalkaty do Dillí. Po osvobození

¹²⁵ COTTON, Evan. *Calcutta, old and new*, s. 72-102.

¹²⁶ CHATTOPADHYAY, Basudeb. Fort William. In: *Banglapedia* [online]. February 16, 2015, 11:23 [cit. 2017-06-02].

¹²⁷ COTTON, Evan. *Calcutta, old and new*, s. 463.

¹²⁸ BOSE, Debabis. Calcutta. In: *Banglapedia* [online]. March 29, 2015, 16:45 [cit. 2017-06-02].

¹²⁹ COTTON, Evan. *Calcutta, old and new*, s. 465-628.

¹³⁰ BOSE, Debabis. Calcutta. In: *Banglapedia* [online]. March 29, 2015, 16:45 [cit. 2017-06-02].

¹³¹ COTTON, Evan. *Calcutta, old and new*, s. 662-785.

Indie a rozdělení Bengálska zůstala Kalkata hlavním městem svazového státu Západní Bengálsko Indické republiky. Během tří staletí tato původně malá vesnička vyrostla v metropoli s obyvatelstvem čítajícím v roce 2011 bez aglomerace čtyři a půl miliónu lidí.¹³²

¹³² BOSE, Debabis. Calcutta. In: *Banglapedia* [online]. March 29, 2015, 16:45 [cit. 2017-06-02].

4 Komparace jednotlivých historických hlavních měst Bengálska

Erik Illmann ve své práci vycházející z politologických teorií posuzuje patnáct jednotlivých přesunů měst a z nich poté utváří typologii důvodů pro přesun hlavních měst. Jako první důvod uvádí budování národa (nation-building), který zahrnuje přesuny, jejichž příčinou byl záměr mít hlavní město v místě, kde pomůže sjednotit nábožensky či etnicky nejednotný národ dané země. Druhým důvodem je rozšíření regionálního rozvoje. Další kategorií jsou přesuny vyvolané problémy (předchozího) hlavního města, do které Illmann zahrnuje například nepříznivé přírodní vlivy, špatnou infrastrukturu města či přelidnění. Čtvrtým důvodem je snížení rizika povstání, kde jako příklad uvádí přesun hlavního města Britské Indie z bengálské Kalkaty do Dillí kvůli rostoucímu odporu z řad bengálské inteligence proti britské vládě. Posledním důvodem je rozhodnutí lídra, kam Illmann zahrnul přesuny, jejichž hlavní příčinou je rozhodnutí autoritativního vůdce.¹³³

Problematickým aspektem této typologie je, že Illmann zkoumá přesuny, které se udály až od roku 1900, a proto jím uvedená typologie je specifická pro moderní dobu a větší část uvedených důvodů nelze u rozdělování přesunů hlavních měst ze starších dob použít.

Scott Campbell se ve své práci pokouší nastínit teoretický model hlavních měst, který by je nahlížel z komplexnějšího a obecnějšího hlediska. Nezkoumá pouze přesuny hlavních měst, ale zabývá se také jejich dalšími aspekty. Zkoumá například, čím se odlišují hlavní města od ostatních typů měst, jak se jednotlivá hlavní města liší od sebe. Jak národ a země projevují svou identitu skrze své hlavní město, či zda je možné vytvořit jednotný vzorec pro výběr umístění hlavního města nebo pro důvody přemístění hlavního města do města jiného. Jako hlavní příklad si vybral město Berlín, ale snaží se zahrnout do svého zkoumání i hlavní města dalších zemí. Na začátku si stanovuje sedm hlavních otázek klíčových pro Berlín, které dále rozebírá z pohledu tohoto města i dalších hlavních měst.¹³⁴

¹³³ ILLMANN, Erik. *Reasons for Relocating Capital Cities and Their Implications*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Michael Romancov. s. 44-45.

¹³⁴ CAMPBELL, Scott. Cold War Metropolis: The Fall and Rebirth of Berlin as a World City. In: *umich.edu* [online]. [cit. 2017-08-17].

Součástí jedné z jeho sedmi klíčových otázek, která se zabývá právě přesuny hlavních měst, je i podotázka: Od čeho se odvíjí logika umístění hlavního města? Po jeho vzoru bych se také ráda nejprve zabývala tímto tématem, než přejdu k rozboru jednotlivých přesunů hlavních měst Bengálska.

4.1 Od čeho se odvíjí logika umístění hlavního města?

Campbell se ve své práci nesnaží vytvořit jednotný vzorec pro zvolení ideálního umístění nového hlavního města, neboť jej dle jeho slov ani vytvořit nelze. Při vybírání místa hraje roli mnoho různých kritérií, které se často liší případ od případu a je tedy těžké vytvořit přesné roztřídění, kam by se daly zařadit všechny možnosti. Campbell uvádí tři příklady a tři typy výběru města. Berlín, který se stal hlavním městem díky vojenským vítězstvím. Ottawu, která se stala hlavním městem Kanady roku 1858 jako kompromis mezi francouzským Quebecem a anglickým městem Ontario. A Washington, D. C., který byl vybrán čistě na základě politického rozhodnutí.¹³⁵ V souladu s tímto názorem se ani já zde nebudu pokoušet vytvořit jednotný vzorec pro volbu hlavních měst v Bengálsku, ale pokusím se alespoň nastínit konkrétní důvody k výběru u jednotlivých hlavních měst.

Město Gaur-Lakhnautí se opakovaně stalo hlavním městem v podstatě z historicko-kulturního důvodu. V tomto případě nešlo tolik o to, kde se město přesně nachází (umístění města nebylo hlavním kritériem), a ani nebylo potřeba zde být kvůli lepší správě či obraně země. Hlavním důvodem, proč se stalo centrem země, bylo, že již mělo dlouhou historii jako hlavní město, což se odrazilo i v jeho honosné architektuře. Například rádža Ganéš, který podporoval hinduistickou kulturu, si jako své hlavní město zvolil právě Gaur-Lakhnautí pro jeho slávu z dob hinduistických vládců. I generál císaře Akbara, Muním Chán, chtěl hlavní město přesunout právě sem, neboť se mu město se svou velkolepou architekturou postavenou za dlouhou historii, kdy bylo sídlem panovníků, velmi líbilo.

Naproti tomu Debkot byl vybrán z vojensko-strategických důvodů. Rozkládal se více na severu než tehdejší hlavní město Gaur-Lakhnautí, a z pohledu Ichtijáruddína Bachtijára Chaldžího tedy bylo strategičtější položené. Jednak to bylo vhodné centrum, odkud vést dobyvačnou výpravu do Tibetu, a také se nedalo nepřáteli tak snadno překvapivě

¹³⁵ CAMPBELL, Scott. Cold War Metropolis: The Fall and Rebirth of Berlin as a World City. In: *umich.edu* [online]. [cit. 2017-08-17].

napadnout. Z podobných vojensko-strategických důvodů byl vybrán Pándua-Fírúzábád, jenž se nacházel v blízkosti pevnosti Ekdála. Ta byla klíčová, aby vládce mohl úspěšně odolat obléhání dillískými vojsky, a tak si panovníci vládoucí z tohoto města dokázali udržet suverenitu vůči vládcům z Dillí. Příkladem může být Šamsuddín Iljás Šáh, který se stáhl do této pevnosti z Pánduy-Fírúzábádu se svým vojskem, když dillíský sultán Fírúz Šáh Tughlak přitáhl s armádou, aby si znovu podmanil Bengálskou provincii, a invazi úspěšně přestál.

Další důvod výběru umístění hlavního města je možno nazvat geografickým. Jeho příkladem je Tándá. Dá se předpokládat, že jak starobylé město Gaur-Lakhnautí přestávalo být obyvatelné kvůli postupnému posouvání koryta řeky Gangy více na východ, bylo třeba najít nové město, které by se mohlo stát centrem země. Tándá v té době pravděpodobně nebyla nijak zvlášť významným městem, ale zato se nacházela velmi blízko Gauru-Lakhnautí, což usnadňovalo přesun administrativy, ale zároveň dostatečně daleko, aby zde byly lepší podmínky pro život. Při výběru Tándy tedy nešlo tolik o to, zda-li je město význačné, či se dá lépe bránit, ale důležité bylo především její geografické umístění v blízkosti předchozího centra.

Jako důvod geopolitický lze nazvat výběr hlavních měst v případě Sonárgáonu i Satgáonu. Obě města byla již hlavním centrem daných oblastí, když dillíský sultán Ghijásuddín Tughlak rozhodl o rozdělení Bengálské provincie na tři. Bylo tedy logické zvolit za hlavní město nové provincie to město, které již tou dobou bylo nejvýznamnější v dané oblasti.

Také u Rádžmahalu nebo-li Akbarnagaru, který se stal hlavním městem dvakrát, a pokaždé z jiného důvodu, se oba dají označit jako geopolitické rozhodnutí. Rozhodně se ani jednou nestalo hlavním městem, protože by se dalo lépe bránit, či mělo nějakou důležitou kulturní historii, neboť všechny potřebné budovy včetně paláce se teprve musely vybudovat. Poprvé se stalo hlavním městem z rozhodnutí Mána Sinha, který se právě ujal vlády nad územím Bengálska i Biháru a hledal tedy ideální místo pro správu celé provincie. A princ Šudža se o několik let později vrátil do tohoto města, aby byl blíže dillískému trůnu a mohl tak rychle zareagovat ve chvíli, kdy by začal nástupnický boj s ostatními bratry po smrti císaře Šáhdžahána. Geopolitickým rozhodnutím se i Muršidábád stal hlavním městem. Byl vybrán proto, že zde již sídlil správce pokladny Muršid Kulí Chán, který se stal navábem, a tak se rozhodl přesunout veškerou zbylou administrativu k sobě. Původně si však město zvolil za své nové sídlo, když kvůli sporům

s tehdejšími guvernéry Bengálska, Azímuddínem, nemohl zůstat v Dháce, a protože se město nacházelo v centru provincie, což z pohledu dívána bylo vhodné pro výběr daní ze všech částí země.

Ačkoliv se Dháka stala hlavním městem čtyřikrát, nebyla vždy vybrána ze stejného důvodu. Poprvé, za vlády Isláma Chána, byla zvolena při válečném tažení do východní části Bengálska hlavně z vojensko-strategických důvodů. Islám Chán Dháku opevnil, aby lépe vyhovovala jeho účelům a z tohoto centra podnikal další výpravy. Podruhé, spíše než vojensko-strategické důvody převažovaly důvody geopolitické, neboť poloha města umožňovala efektivně udržovat vliv v donedávna nestabilní oblasti. V dalších dvou případech již byla vybrána z kulturně-historických důvodů, které vyplynuly ze situace, kdy bylo Bengálsko rozděleno na dvě části. Východní část potřebovala hlavní město a Dháka tedy byla vybrána s ohledem na svou historii i přetrvávající význam.

Mezi tímto výčtem měst se Kalkata poněkud odlišuje. Byla založena a vedena Východoindickou společností, jejíž prioritou byl obchod. Toto město bylo vystavěno dostatečně daleko na pevnině, aby nebylo ohrožené cyklóny, ale zároveň natolik blízko k moři, aby se do jeho přístavů dalo velkými oceánskými loděmi doplnout na vlně přílivu. A angličtí obchodníci byli závislí na lodní přepravě zboží. Je tedy pochopitelné, že si vybraly právě Kalkatu v podstatě z ekonomicko-strategických důvodů za hlavní město.

4.2 Rozbor a kategorizace jednotlivých přesunů hlavních měst Bengálska

Campbell, na rozdíl od Illmanna, uvádí přírodní vlivy a katastrofy jako samostatnou kategorii důvodů pro přemístění hlavního města. Jako příklad zmiňuje přesun hlavního města Guatemaly z Antiqui do Guatemala City roku 1773, když bylo původní město zničeno zemětřesením. Většina důvodů však podle něho vychází z politických rozhodnutí, které vyplývají ze situací jako rozdělení země, války, nájezdy, revoluce, anexe a podobně. Příkladem je přemístění hlavního města z Kjóta do Edy (Tokio) roku 1868, z Florencie do Říma (1870), nebo z Kalkaty do Nového Dillí (1912). Přidává také důvod k přesunu, který se objevuje až v moderní době, a tím je uvolnění přelidněné metropole či decentralizace populace v rámci země. V případě nové výstavby může být město lépe urbanisticky naplánováno a rozvrženo oproti starým městům, která neorganizovaně rostla a další rozvoj

prakticky neumožňují.¹³⁶ Také na území současné Indie lze najít podobné příklady. Roku 1949 bylo hlavní město svazového státu Urísa přesunuto ze starobylého Katakú do Bhuvanéšvaru. Bylo to politické i urbanistické rozhodnutí a nové město bylo navrženo se širokými ulicemi, parky apod. Z podobných důvodů založil už roku 1726 král Džaj Singh II město Džajpur, které nahradilo původní hlavní město Ámbér. Čandígarh byl naopak postaven, aby se stal novým hlavním městem indického svazového státu Paňdžábu po rozdělení původního území Paňdžábu mezi Indii a Západní Pákistán roku 1947. Tuto kategorii naopak Illmann dělí na dvě, neboť je velmi aktuální pro moderní dobu. Protože je tento autor zaměřen výhradně na dobu po roce 1900, pro rozbor přesunů měst převážně se dějících v době středověku budu raději vycházet z obecnějších Campbellových kategorií a blíže si je podle potřeby upřesním.

V rámci bengálské historie docházelo k přesunům hlavního města neobvykle často, a to jak proti jiným částem světa, tak i proti dalším oblastem Indie. Přesto zde víme pouze o jednom přesunu zapříčiněném přírodními vlivy, a to, když bylo nutné opustit Gaur-Lakhnautí kvůli změně ganžského toku. Naopak třetí z Campbellem zmiňovaných možností, uvolnění přeplněné metropoli, zde nenajdeme vůbec, pravděpodobně i kvůli tomu, že se centrum země přesouvalo často a žádné město tedy nemohlo dorůst neúnosné velikosti. Zbylé přesuny tedy spadají pod kolonku politického rozhodnutí. Toto široké označení bych zpřesnila do podrobnějších podkategorií na politicko-správní, politicko-vojenské, politicko-ekonomické a politicko-kulturní rozhodnutí.

Jako příklad politicko-správního rozhodnutí by se dal zajisté uvést přesun hlavního města z Tándy do Rádžmahalu roku 1595, kdy bylo třeba najít nové město, ze kterého by se dalo dobře spravovat celé území včetně bihárské provincie. Podobně došlo i k přesunu z Dháky do Muršidábádu, aby se opět sjednotil celý administrativní aparát, který byl předtím rozdělen kvůli velmi špatným vztahům mezi guvernérem Bengálska princem Azímuddínem a správcem pokladny Muršidem Kulí Chánem.

Mezi přesuny z politicko-vojenského rozhodnutí zajisté patří dočasné přesídlení do Debkotu, Pánduy-Fírúzábádu i první přesuny do Dháky. Opuštění starého města a posun do jiných měst jako Debkot či Dháka umožnilo vytvořit blízké centrum, odkud byly vedeny další válečné výpravy. Naopak oba přesuny z Gauru-Lakhnautí do Pánduy-

¹³⁶ CAMPBELL, Scott. Cold War Metropolis: The Fall and Rebirth of Berlin as a World City. In: *umich.edu* [online]. [cit. 2017-08-17].

Fírúzábádu byly důležitým strategickým rozhodnutím pro udržení suverenity vůči dillískému sultanátu.

Přemístění hlavního města Angličany z Muršidábádu do Kalkaty se dá označit za politicko-ekonomický důvod. Neboť důvod k přesunu vycházel z jejich obchodní činnosti, pro kterou byla Kalkata více vyhovující. Podobně spíše ojedinělým případem je přesun hlavního města z Pánduy-Fírúzábádu do Gauru-Lakhnautí rádžou Ganéšem, jehož rozhodnutí lze zařadit jako politicko-kulturní.

Z těchto rozborů a klasifikace je patrné, že výběr nového hlavního města ve většině případů koresponduje s příčinou, proč k samotnému přesunu vůbec došlo. Na rozdíl od případu, kdy bylo nutné opustit Gaur-Lakhnautí a najít nějaké jiné město, které by bylo vyhovující, v ostatních situacích bylo potřebné, vhodné, případně velmi žádoucí mít sídlo v onom novém městě, a právě z toho důvodu bylo opuštěno to staré. Z toho se dá tedy vyvodit, že zatímco obvyklejším modelem je přesouvat hlavní město až ve chvíli, kdy je staré město nějakým závažným způsobem nevyhovující, v Bengálsku většina přesunů proběhla z důvodů opačných – protože nové hlavní město mělo nějakou momentální výhodu vůči tomu starému. A proto došlo k přesunu. Tato skutečnost byla pravděpodobně umocněna i faktem, že se na bengálském trůnu často střídalo mnoho různých vládců a guvernérů nebengálského původu, kteří tak neměli k současnému hlavnímu městu hlubší vztah a ani zde neměli své zázemí. Nebylo tedy pro ně tak náročné jako pro tradiční dynastii či rod, vybudovat si hlavní sídlo na jiném místě, pokud to ovšem za často krátkou dobu panování dokázali.

5 Závěr

Cílem práce bylo zmapovat, popsat a prozkoumat přesuny hlavního města na území Bengálska v průběhu historie. Ukázalo se, že bylo mnoho důvodů, proč došlo k samotným přesunům, ale i tak měla většina z nich společného jmenovatele – zájem na strategické poloze nového města převažoval i přes to, že původní město nebylo samo o sobě problematické. Tím se odlišuje od typického modelu, kdy je nejprve nějakými okolnostmi znemožněno zůstat ve starém městě, a proto je třeba najít či postavit město nové. Tento postup se udál v Bengálsku, když hlavní město Gaur-Lakhnautí přestalo být obyvatelné kvůli zhoršení přírodních, a tedy i životních podmínek, a bylo tedy třeba ho opustit a přesunout hlavní město jinam.

K častým přesunům hlavního města dle aktuálního dění zajisté mohla přispět i politická situace v Bengálsku. Od nástupu muslimských vládců na bengálský trůn roku 1204 n. l. se zde velmi často střídali vládci, z nichž zřídka kdy někdo vládl desítky let. Byli to právě noví guvernéri, často přijíždějící z jiných částí Indie, či zakladatelé dynastie, kteří se rozhodli přesunout sídelní město. Někteří z guvernérů jako například Islám Chán či Mír Džumla také dostali správu nad Bengálskou provincií s konkrétním úkolem, který pro ně byl při správě území prioritou a pro jeho lepší splnění neváhali přesunout hlavní město do příhodnější lokality.

S nástupem anglické vlády se politická situace na bengálském území více stabilizovala. Kalkata tak zůstala hlavním městem až do dnešních dnů. Jediná změna, která nastala s rozdělením Bengálska na indické Západní Bengálsko a Východní Pákistán, stanovila také Dháku hlavním městem. Tento proces však byl již podle standardního modelu, kdy nová země byla bez hlavního města a byla tak nucena najít si město nové.

6 Seznam použité literatury

ALLEN, Basil Copleston. *Dacca*. 1. Allababad: The Pioneer Press, 1912, 195 s.

BRADLEY-BIRT, F. B. *The Romance of an Eastern Capital*. London: John Murray, 1906, 349 s.

CAMPBELL, Scott. Cold War Metropolis: The Fall and Rebirth of Berlin as a World City. In: *umich.edu* [online]. [cit. 2017-08-17]. Dostupné z: <http://www-personal.umich.edu/~sdcamp/capitals/Ch2.html>

CAMPOS, J. J. A. *History of the Portuguese in Bengal*. Delhi: Rajiv Printers, 1979, 283 s.

COTTON, Evan. *Calcutta, old and new: a historical and descriptive handbook to the city*. Calcutta: W. Newman & Co., 1907, 1011 s.

GHULĀM, Ḥusayn Zaydupurī a Maulavi Abdus SALAM. *The Riyāzu-s-salāṭīn: A History of Bengal*. Calcutta: The Asiatic Society, 1902, 482 s.

HUSAIN, A a M RASHID. *Gawr-Lakhnawati: A Survey of Historical Monuments and Sites in Bangladesh, SHMSB 002*. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh, 1997, xiv, 175 p. ISBN 98-451-2345-7.

ILLMANN, Erik. *Reasons for Relocating Capital Cities and Their Implications*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Michael Romancov.

KHAN, M. 'Abid' Ali. *Memories of Gaur and Pandua*. Calcutta: Bengal Secretariat Book Depot, 1931, 190 s.

MACPHERSON, James. *The History and Management of the East-India Company: From Its Origin in 1600 to the Present Times*. London: T. Cabell, 1779, 271 s.

MAJUMDAR, R. *The History of Bengal: Hindu Period*. Ramna, Dacca: University of Dacca, 1943, 729 s.

O'MALLEY, Lewis Sydney Steward. *24 Parganas*. Calcutta: The Bengal Secretariat Book Depot, 1914, 268 s.

O'MALLEY, Lewis Sydney Steward. *Murshidabad*. 1. Kalkata: The Bengal Secretariat Book Depot, 1914, 258 s.

ROY, Atul Chandra. *History of Bengal: Mughal Period (1526-1765)*. Calcutta: Nababharat Publishers, 1968, 525 s.

SARKAR, Jadu-nath. *The History of Bengal*. Volume II, Muslim Period (1200-1757). Dacca: The University of Dacca, 1948, 530 s.

SARKAR, Jagdish Narayan. *The Life of Mir Jumla: The General of Aurangzeb*. 2nd rev. ed. New Delhi: Rajesh Publications, 1979, 452 s.

SENGUPTA, Nitish K. *History of the Bengali-speaking People*. 3. vyd. New Delhi: UBS Publishers' Distributors, 2001, xiv, 550 p. ISBN 81-747-6355-4.

SLATER, Arthur. *Departed Glory: The Deserted Cities of India*. London: The Epworth Press, 1937, 127 s.

STEWART, Charles. *The History of Bengal: From the First Mohammedan Invasion Until the Virtual Conquest of That Country by the English, A. D. 1757*. 2nd ed. Calcutta: Bangabasi, 1910, 596 s.

STRNAD, Jaroslav et al. *Dějiny Indie*. Vyd. 1., dopl. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 1189 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-241-2.

AHMED, Shamsuddin. Ilyas Shah. In: *Banglapedia* [online]. June 8, 2014, 16:14 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=Ilyas_Shah

AKHTARUZZAMAN, M. D. Rajmahal. In: *Banglapedia* [online]. March 8, 2015, 16:05 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Rajmahal>

AKHTARUZZAMAN, M. D. Tandah. In: *Banglapedia* [online]. December 30, 2014, 12:39 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Tandah>

BOSE, Debabis. Calcutta. In: *Banglapedia* [online]. March 29, 2015, 16:45 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Calcutta>

GHOSH, Suchandra. Karnasuvarna. In: *Banglapedia* [online]. August 3, 2014, 15:50 [cit. 2017-06-01]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Karnasuvarna>

HUSAIN, Yaqub. Munim Khan Khan-i-Khanan. In: *Banglapedia* [online]. March 4, 2015, 16:19 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=Munim_Khan_Khan-i-Khanan

CHATTOPADHYAY, Basudeb. Fort William. In: *Banglapedia* [online]. February 16, 2015, 11:23 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=Fort_William

CHISTI, Asrarul Hoque. Mansingh Raja. In: *Banglapedia* [online]. March 25, 2015, 10:31 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=Mansingh,_Raja

ISLAM, Sirajul. The East India Company. In: *Banglapedia* [online]. December 2, 2015, 11:36 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=East_India_Company,_The

KARIM, Abdul. Dhaka. In: *Banglapedia* [online]. December 24, 2014, 11:31 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Dhaka>

KARIM, Abdul. Islam Khan Chisti. In: *Banglapedia* [online]. June 10, 2014, 12:16 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=Islam_Khan_Chisti

KARIM, K. M. Islam Khan Mashhadi. In: *Banglapedia* [online]. May 5, 2014, 11:11 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z:

http://en.banglapedia.org/index.php?title=Islam_Khan_Mashhadi

KHAN, Muazzam Hussain. Ghiyasuddin Bahadur Shah. In: *Banglapedia* [online].

September 24, 2014, 16:10 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z:

http://en.banglapedia.org/index.php?title=Ghiyasuddin_Bahadur_Shah

KHAN, Muazzam Hussain. Sonargaon. In: *Banglapedia* [online]. March 24, 2015, 14:39

[cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Sonargaon>

KHAN, Muazzam Hussain. Tatar Khan. In: *Banglapedia* [online]. December 30, 2014,

12:31 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=Tatar_Khan

MOHSIN, K. M. Murshidabad. In: *Banglapedia* [online]. March 5, 2015, 10:15 [cit. 2017-

06-02]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Murshidabad>

RAHMAN, Habibur. Lalbagh Fort. In: *Banglapedia* [online]. April 13, 2015, 16:02 [cit.

2017-06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=Lalbagh_Fort

RAY, Aniruddha. Satgaon. In: *Banglapedia* [online]. March 19, 2015, 15:54 [cit. 2017-06-

02]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Satgaon>

SARKAR, Ichhamuddin. Devkot. In: *Banglapedia* [online]. May 5, 2014, 11:29 [cit. 2017-

06-02]. Dostupné z: <http://en.banglapedia.org/index.php?title=Devkot>

TAHER, M. A. Ghiyasuddin Tughlaq. In: *Banglapedia* [online]. September 24, 2014,

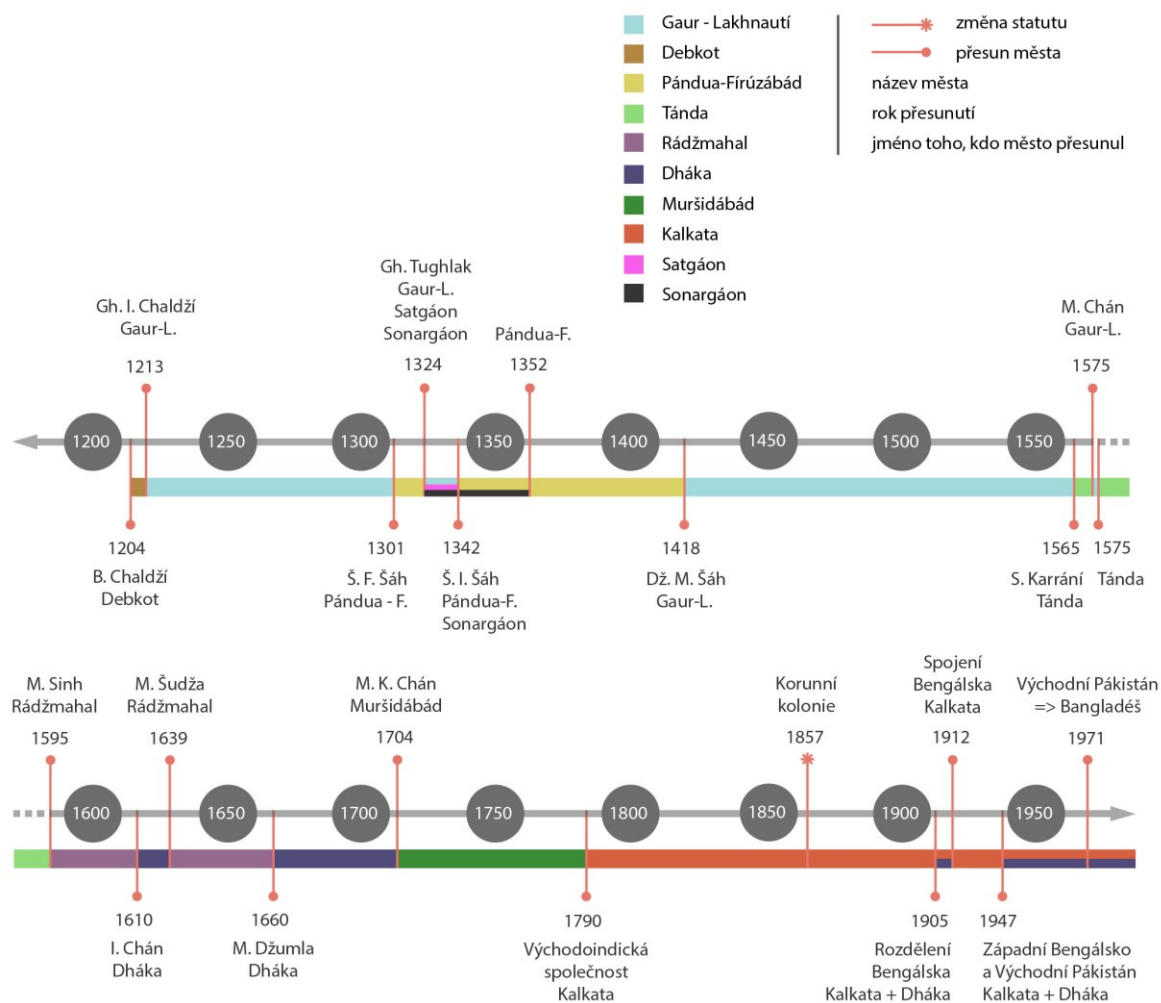
16:09 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z:

http://en.banglapedia.org/index.php?title=Ghiyasuddin_Tughlaq

TAHER, M. A. Raja Ganesha. In: *Banglapedia* [online]. March 9, 2015, 11:49 [cit. 2017-

06-02]. Dostupné z: http://en.banglapedia.org/index.php?title=Raja_Ganesha

7 Příloha 1: Časová osa přesunů hlavních měst od 13. století

Obrázek 1: Osu vytvořenou autorkou práce graficky upravila Kateřina Šišperová

8 Příloha 2: Mapa Bengálska s hlavními městy

Obrázek 2: Graficky zpracováno Kateřinou Šišperovou.